

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Ústav primární, preprimární a speciální pedagogiky

Zkušenost učitelů se šikanou ze strany rodičů

Diplomová práce

Autor: Martina Mrázková

Studijní program: M7503 Učitelství pro základní školy (1.stupeň)

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Vedoucí práce: Tichotová Sylvie, Mgr.

Oponent práce: Kaliba Martin, Mgr. Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Martina Mrázková

Studium: P18P0203

Studijní program: M7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Název diplomové práce: **Zkušenost učitelů se šikanou ze strany rodičů**

Název diplomové práce A1: Teacher's experience with bullying from parents

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce bude pojednávat o zkušenostech pedagogů s problematikou šikany ze strany rodičů na školách v České republice.

V teoretické části diplomové práce bude šikana uvedena jako etický, psychologický a pedagogický problém. Zabývat se bude teorií šikany, rozdíly v šikaně, jak vypadá šikana mezi dospělými, možnosti intervence, či podpory. Blíže práce rozebere pojmy jako bossing, nebo mobbing čili šikanu na pracovišti.

Praktická část diplomové práce bude zpracována jako kvalitativní výzkum, kterého se budou účastnit samotní učitelé, kteří šikanu ze strany rodičů zažili.

Cílem bude získat co nejpestřejší informace pomocí polostrukturovaných rozhovorů a zmapování oblasti, která není výzkumně příliš zastoupena. Data z polostrukturovaných rozhovorů budou kódována pomocí interpretativní fenomenologické analýzy.

Diplomová práce by měla více rozšířit téma šikany učitelů ze strany rodičů, kterému se bohužel nevěnuje dostatek výzkumné pozornosti, přesto je však jedním z palčivých témat současného školství.

BENDL, Stanislav. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003. Pedagogika (ISV). ISBN 80-86642-08-9.

- ČERNOCH, Felix. Šikaně stop. Praha: Ministerstvo obrany České republiky-AVIS, 1997. ISBN 80-86049-14-0.

ERB, Helmut H. Násilí ve škole a jak mu čelit. Praha: Amulet, 2000. Alfabeta. ISBN 80-86299-22-8.

FIELD, Evelyn M. Jak se bránit šikaně: praktický rádce pro děti, rodiče i učitele. V Praze: Ikar, 2009. ISBN 978-80-249-1176-2.

HERZOG, Rupert. Násilí není řešení: prevence násilí a management konfliktu ve školách. Plzeň: Fraus, 2009. Moderní pedagogika v teorii a praxi. ISBN 978-80-7238-850-9.

HOLEČEK, Václav. Aplikovaná psychologie pro učitele. V Plzni: Západočeská univerzita v Plzni, 2001. ISBN 80-7082-739-4.

HUBER, Brigitte. Psychický teror na pracovišti: mobbing. Martin: Neografie, 1995. Rádce (Neografie). ISBN 80-85186-62-4.

KOLÁŘ, Michal. Bolest šikanování: [cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách]. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-x.

KOLÁŘ, Michal. Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc. Praha: Portál, 1997. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-123-1.

- ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.
- Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém: sborník příspěvků z konference: Praha, 19. března 2009. Brno: Tribun EU, 2009. ISBN 978-80-7399-857-8.

Zadávající pracoviště: Ústav primární, preprimární a speciální pedagogiky, Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Sylvie Tichotová

Oponent: Mgr. Martin Kaliba, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 16.2.2022

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a s použitím uvedené literatury.

V Hradci Králové 4.dubna 2023

Martina Mrázková

Prohlášení:

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č.13/2022 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

V Hradci Králové 4.dubna 2023

Martina Mrázková

Poděkování:

Děkuji své vedoucí diplomové práce Mgr. Sylvii Tichotové za odborné vedení, poskytnutí důležitých rad a pomoci při zpracování této práce.

Anotace

Diplomová práce pojednává o zkušenostech pedagogů s problematikou šikany ze strany rodičů na školách v České republice.

V teoretické části diplomové práce je šikana uvedena jako etický, psychologický a pedagogický problém. Zabývá se teorií šikany, rozdíly v šikaně, podobou šikany mezi dospělými, možností intervence, či podpory. Blíže práce rozebírá pojmy jako Bossing, nebo Mobbing čili šikanu na pracovišti.

Praktická část diplomové práce obsahuje kvalitativní výzkum, kterého se budou účastnit samotní učitelé, kteří šikanu zažili.

Klíčová slova: šikana, pedagog, rodič, školní prostředí, bossing, mobbing, prevence, diagnostika, pomoc

Annotation

Title: Teachers' experience of bullying by parents

The thesis deals with the experience of teachers with the problem of bullying by parents in schools in the Czech Republic.

In the theoretical part of the thesis bullying is presented as an ethical, psychological, and pedagogical problem. It deals with the theory of bullying, the differences in bullying, the form of bullying among adults, the possibilities of intervention or support. The thesis discusses concepts such as Bossing or Mobbing or workplace bullying.

The practical part of the thesis includes qualitative research involving teachers who have experienced bullying themselves.

Keywords: bullying, teacher, parent, school environment, Bossing, mobbing, prevention, diagnosis, help

Obsah

Úvod.....	12
TEORETICKÁ ČÁST	13
1 Šikana ve školním prostředí, konflikt a agrese	13
1.1 Formy šikany.....	13
1.2 Stádia šikany	14
1.3 Konflikt a jeho formy.....	15
1.4 Agrese	16
1.5 Agresor.....	17
1.6 Oběť	19
2 Učitel jako oběť šikany	20
2.1 Mobbing.....	23
2.1.1 Formy mobbingu.....	24
2.1.2 Průběh mobbingu	24
2.1.3 Následky mobbingu	24
2.1.4 Oběť mobbingu	25
2.1.5 Fáze mobbingu.....	25
2.1.6 Obrana proti mobbingu	26
2.2 Bossing.....	27
2.2.1 Institut firemního ombudsmana	28
3 Učitel a rodič.....	28
4 Diagnostika šikany pedagoga.....	30
4.1 Prevence šikany.....	31
5 Vliv šikany na psychický stav pedagoga	32
5.1 Školní stres.....	32
5.1.1 Typické reakce vyskytující se při stresu	33

5.1.2 Jak bojovat se stresem.....	33
5.2 Posttraumatická stresová porucha.....	34
5.3 Syndrom vyhoření.....	34
5.3.1 Fáze syndromu vyhoření.....	35
5.3.2 Rizikové faktory syndromu vyhoření.....	36
5.3.3 Jak zvládnout pocit vyhoření.....	36
6 Pomoc proti šikaně ve školním prostředí.....	37
6.1 Linky důvěry.....	39
7 Práva pedagoga.....	40
PRAKTICKÁ ČÁST.....	43
8 Metodologie výzkumného šetření.....	43
8.1 Výzkumný vzorek.....	43
8.2 Etika výzkumu.....	43
8.3 Polostrukturované rozhovory.....	44
8.4 Respondenti rozhovoru.....	44
8.5 Interpretativní fenomenologická analýza.....	45
8.6 Cíl výzkumného šetření.....	46
8.6.1 Výzkumné otázky.....	46
9 Výsledek analýzy IPA – rozhovory.....	47
9.1 Analýza IPA – respondent 1.....	47
9.2 Analýza IPA – respondent 2.....	52
9.3 Analýza IPA – respondent 3.....	60
9.4 Analýza IPA – respondent 4.....	63
10 Shrnutí výsledků IPA všech rozhovorů.....	68
10.1 Využívání moci skrz dítě.....	69
10.2 Potřeba ukázání imaginární síly.....	72

10.3 Emoce jako nepřítel.....	74
10.4 Podpora neboli štít proti šikaně.....	76
11 Diskuse.....	78
Závěr	81
Seznam zdrojů.....	83
Tištěné zdroje.....	83
Elektronické zdroje	85
PŘÍLOHY	88
Příloha A – Osnova rozhovoru.....	88

Seznam použitých zkratk

PU – paní učitelka

ZŠ – základní škola

MŠ – mateřská škola

T – tazatel

R – respondent

MŠMT – ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

ZUŠ – základní umělecká škola

PPP – pedagogicko-psychologická porada

SVP – střediska výchovné péče

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

CKI – centrum krizové intervence

SPZ – státní poznávací značka

SPC – speciálně pedagogické centrum

ČR – česká republika

IPA – interpretativní fenomenologická analýza

GDPR - obecné nařízení o ochraně osobních údajů

Úvod

Šikana je celosvětový problém, který se objevuje již velmi dlouhou dobu. Diplomová práce je zaměřena na téma šikany pedagogů s cílem vyzdvihnout tento problém. Často se slyší o šikaně mezi žáky, ale na pedagoga se většinou zapomíná. Diplomová práce má za cíl prohloubit téma šikany učitele a dát možnost pomoci a předat zkušenosti od lidí, kteří si tímto prošli a nebojí se o tom mluvit. Práce pedagoga je náročná a v mnoha ohledech je práce a komunikace s rodiči a dětmi klíčová. Pokud se ovšem projeví problém, který vyústí do agrese nebo dalších gradujících útoků, dopad na tuto profesi je v některých případech až katastrofální.

V teoretické části je uvedena relevantní odborná literatura k tématu šikany a další zdroje zaměřené přímo na téma šikany učitelů. Práce se zaměřuje hlavně na konflikt a agresi, která je součástí šikanování, zmiňuje kyberšikanu, která v této moderní době také stoupá a diagnostiku a prevenci šikany. Ráda bych pomocí této práce poukázala na to, jak náročné je být učitelem a do jakých nebezpečných situací se může dostat. Pro vymezení hlavních pojmů byli vybráni nejznámější autoři, kteří se šikanou zabývají již mnoho let, proto je v práci zahrnuta i starší literatura. Téma šikany pedagogů není v odborné literatuře tak rozšířené, přestože se mu v současnosti začíná v rámci výzkumů věnovat více pozornosti. Na posledních stránkách teoretické části lze nalézt důležité telefonní a internetové kontakty, které mohou oběti šikany využít.

Diplomová práce je z většího hlediska zaměřena na praktickou část, která obsahuje kvalitativní výzkum, kde se pomocí polostrukturovaných rozhovorů, které probíhaly přímo s šikanovanými učiteli, analyzovala důležitá data, která byla zpracována pomocí interpretativní fenomenologické analýzy. Tento typ analýzy nám umožňuje hlubší pochopení rozhovorů a uchopení důležitých a pro oko skrytých informací, které se skrývají mezi řádky. Praktická část má za cíl odpovědět na to, jaké jsou zkušenosti učitelů, kteří zažili šikanu a jaké obranné strategie v takových situacích využívali? Dále bylo zjišťováno, jaký vliv měla na šikanované učitele podpora jejich okolí a jak se s následky šikany vyrovnávají dodnes.

Zpracování diplomové práce má za cíl vyzdvihnout a upozornit na šikanu pedagogů, která probíhá ve školním prostředí v českých školách a má negativní důsledky jak pro učitele, tak pro celý výchovně vzdělávací proces.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Šikana ve školním prostředí, konflikt a agrese

„Školní šikana je trvalé agresivní jednání jednoho žáka vůči druhému s úmyslem způsobit oběti utrpení.“ (Kyriacou, 2005, s. 26) Pokud je obětí učitel, je mu způsobeno nepříjemným a nepřijatelným chováním utrpení, které má dopad na jeho osobní život, tak na jeho profesi. Podstatným znakem šikany je její časový průběh. Aby se jednalo o šikanu, musí být útoky dlouhodobé. Konflikty mohou probíhat mezi dětmi, ve vztahu učitel-žák, kdy jedna strana šikanuje a druhá je oběť, či jako šikana na pracovišti - mobbing a bossing, kdy se jedná o šikanu od nadřízené osoby v zaměstnání.

Útoky v těchto projevech mohou být:

- fyzické (např. bití, pošťuchování)
- slovní (např. nadávky, zesměšňování)
- nepřímé (např. vyloučení ze společnosti, hanlivé posunky) (Kyriacou, 2005, s. 26)

V dětském prostředí se mezi vrstevníky ve větší míře projevuje slovní ubližování, kdy se žáci slabšímu jedinci posmívají, sprostě nadávají, pomlouvají a podobně. Dále se projevuje i šikana nepřímá, kdy týraného vyčleňují z kolektivu a znepríjemňují mu pobyt ve školním prostředí. To samé platí i v situaci, kdy šikanovaným je učitelem a agresorem rodič či žáci. (Kyriacou, 2005)

1.1 Formy šikany

Formy šikany jsou způsoby, jakými si agresor dokazuje svou sílu pomocí útoků. Je to například *psychická šikana*, jako vyhrožování, pomluvy, zesměšňování, krádeže, poškozování věcí apod. Další formou je *fyzická šikana*, kdy na oběti druhá strana používá svou tělesnou sílu, může se být bitím, kopáním, postrkováním či jiným fyzickým napadáním. Dále se může jednat o *kyberšikamu*, při které jsou využity digitální technologie, jako jsou videa, fotografie, zprávy, které se šíří pomocí sociálních sítí. (Klimešová, Tůmová, 2011)

1.2 Stádia šikany

Kolář (2001) zdůrazňuje důležitost znalosti základních stádií šikany. Školní šikanování chápe autor jako *nemoc skupinové demokracie*, ke které vypracoval metodiku diagnostiky, léčení a prevence. Šíření šikany přirovnává k šíření nákazy, která má zákonitý vnitřní vývoj, postupné stupňování a zhoršování procesu. Rozlišuje 5 stádií onemocnění, kdy páté je nejvážnější.

Stádium – Zrod ostrakismu

Většina společnosti nedává důraz na výskyt šikany a její rostoucí přítomnost kolem nás. Dá se říct, že se o problém zajímají v mnoha případech především ti, kteří se sami stali obětí, nebo ví o trápení jiné osoby, která je jim blízká. Důležitou otázkou, kterou si může člověk položit je, kde se vlastně šikana bere a z jakého důvodu má jedinec potřebu druhému ubližovat. V tomto případě převažují útoky na psychiku jedince. „*Při tradičním způsobu výchovy, která cíleně nepracuje se vztahy mezi žáky, všichni jednotlivci, kteří se dostanou na chvost skupiny, zakoušejí prvky šikanovaný, tzv. ostrakismus.*“ (Kolář, 2001, s. 36)

Druhé stádium – fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Ve druhé fázi se situace zhoršuje a útočník využívá situace, kdy má on sám těžké období, nebo náročný týden a svou zlost si vybíjí na oběti. Když probíhá šikana ve třídě mezi žáky, jejich obtěžování pomalu, ale jistě graduje. Časté také je, že pomalu vznikají skupiny, kdy je jeden velitel a ostatní ho následují a celou situaci berou jako legraci. Problém je častější a intenzivnější. (Kolář, 2001)

Třetí stádium: klíčový moment – vytvoření jádra

Zde je již ve třídě pevné jádro. Máme silnou skupinu, která byla se vytvořila ve druhé fázi. Účastníci stojí při sobě a mají nadvládu nad druhou osobou, ze které cítí slabost. Může se stát, že se průběh šikanování zastaví a nedojde ke zhoršení. Zastrášený jedinec má strach bojovat, proto u obětí dochází k tomu, že se nikomu s problémem ani nedokáže svěřit. (Kolář, 2001)

Čtvrté stádium: většina přijímá normy agresorů

Ve čtvrtém stádiu probíhá šikana ze strany takzvaného vůdce, ke kterému všichni vzhlíží, a i zcela bezproblémoví žáci se stanou součástí skupiny. Ve společnosti je jednodušší plavat s proudem než bojovat. A tak to je i v tomto případě. Jedná se o předposlední stádium, kdy i pedagog je ve třídě v pozici autority méně důležitý než vůdce. Pokud je pedagog v roli oběti, může se stát, že vůdce (rodič či žák) záměrně hledá a posílá další osoby proti učiteli, se kterým má problém. (Kolář, 2001)

Páté stádium: totalita neboli dokonalá šikana

V tomto případě Kolář (2001) popisuje vznik takzvaného stádia *vykořisťování*. Třída se rozdělila na dvě skupiny zvané *otrokáře a otroky*. Otrokář útočí a využívá všeho, co oběť může poskytnout – tělo, peníze, psychické zdraví, city, naučené učivo ve škole a podobně. Důležité je pro něj ublížit a vyvolat trápení bez možnosti obrany druhé strany. Opakovaná šikana může být brána v tomto případě jako závislost. Agresor je neempatický a nemusí působit lidsky. Svě chování považuje za běžné a jeho vyvolaná síla násilím mu poskytuje dobrý pocit a zadostiučinění. Otroci přecházejí do stádia úniku, kdy odmítají chodit do školy, mají více neomluvených hodin, utíkají ze školy anebo dojde až k psychickým problémům a myšlenkám na sebevraždu, o jejíž realizaci se později mohou pokusit. Šikana se může na oběti projevit v důsledku fyzického napadení, které má následky takové, že již nejdou skrýt. Pokud je šikanován pedagog, je možné vidět změny v chování, psychickém zdraví, vyrovnanosti, v sebevědomí, a hlavně v procesu učení. Člověk, který se trápí, lehce ztrácí motivaci. Následkem mohou být například problémy s nadřizenou osobou, která když nebude mít ponětí o situaci, ve které se oběť nachází. To vyvolá další řešení spojené s nenaplněním pracovních cílů a nespokojeností s pracovní morálkou, kvůli které se člověk stane opět slabší a otrokář bude mít další útoky jednodušší. (Kolář, 2001)

1.3 Konflikt a jeho formy

„Sociální konflikt je situace, v níž proti sobě stojí dvě, nebo více osob se zdánlivě neslučitelnými stanovisky a z toho odvozenými požadavky na chování; alespoň jedna z těchto osob vnímá přání druhého člověka jako omezování svého života.“ (Herzog, 2009, s. 28) Do konfliktu se pedagog může dostat poměrně často, jak už s kolegou, žákem, ředitelem či rodičem.

Mezi formy sociálního konfliktu podle Herzoga (2009) patří:

1. *Vnitřní psychické konflikty*
2. *Sociální konflikty*
3. *Strukturální konflikty*

(Herzog, 2009, s. 28)

Pokud půjde o konflikt mezi rodičem a pedagogem například kvůli dítěti, je velmi obtížné díky vlivům a motivům, které na účastníky působí, odhadnout správné řešení situace, zvolení vhodných komunikačních postupů, cíl a vyřešení daného problému. Vliv na jednání může mít psychický a emoční stav jedince, jeho osobnost a další. Důležité je ale zmínit, že pokud se jedná o situaci, kde se dva jedinci neshodují v názorech, nemusí nutně dojít ke konfliktu. K tomu, aby došlo přímo ke konfliktu se musí do situace přidat i něco dalšího. Člověk se ve vypjatých situacích řídí hlavně emocemi a nelze vždy jednat s rozumem a s chladnou hlavou. (Herzog, 2009)

1.4 Agrese

Čech (2011) upozorňuje na rozdílné vymezení pojmů násilí a agrese. Násilí označuje jednorázové jednání v konkrétní situaci, kdy je cílem jedince fyzicky poškodit druhého. Oproti tomu agrese bývá chápána v širším kontextu jako projev nepřátelství či osobní útoku, který může způsobit nejen fyzickou, ale i psychickou újmu. Někdy bývá spojována i s rysy osobnosti a způsobem chování. „*Agresi můžeme chápat jako potřebu ubližovat jiným lidem za účelem zábavy nebo získání moci nad druhým člověkem.*“ (Čech, 2011, s. 11)

Agresivní chování bývá podle Říčana (1995) přirovnáváno k chování zvířat v přírodě, kdy například samec bojuje o samici, o kterou má zájem. To se přirovnává k vrozeným instinktům dominantního jedince. Je velmi důležité mít svou agresi pod kontrolou. Ve společnosti by to poté fungovalo tak, že by se jeden rozzlobil a ve svém výbuchu emocí by bez zábran ubližoval všem okolo bez kousku soucitu.

Velký vliv na pozdější chování jedince, který šikanuje v dospělosti, může mít i vlastní zkušenost. Pokud zažije situaci, kdy jednou použije agresi a získá z toho to, co přesně chtěl a očekával, je velmi pravděpodobné, že této zkušenosti bude využívat častěji. U šikany dětí probíhá agrese stupňovaně. Může v tom dojít až k zálibě. Je tedy dost možné, že pokud se krutost jedince, která se projevila již v dětském věku, nezachytila již v zárodku a o tomto problému se s dítětem nemluvalo, mohou se následky a záliba v utrpení druhého opakovat i v dospělosti. (Říčan, 1995)

Agresivním chováním ve školním prostředí se zabývá výzkum Csémy a kol. (2013). Pomocí dotazníkového šetření bylo zjištěno, že podle respondentů je na školách v České republice agresivního stále častější. Když se autoři výzkumu ptali na názor učitelů, jakou obranu by volili proti této problematice, velký počet pedagogů uvedlo, že hlavní je hlas rodičů, který by měl platit na agresivní dítě, další uvedli, že by byli i pro vyloučení žáka z výuky. Mužští respondenti výzkumu sdělili, že si s přímou obranou vůči agresi dle svého názoru dokážou poradit více než ženy, které jsou spíše pro vyhledávání odborníků a smírných řešení. Dle závěrů výzkumu se s agresivním chováním mezi žáky setkali učitelé hlavně ve formě hrubého zacházení, nadávek a fyzických napadení jako jsou různé rvačky a podobně. Respondenti uváděli, že se s takovými typy chování setkávali až v 80 % výskytu týdně. (Csémy a kol., 2013)

1.5 Agresor

Podle Hirigoyena (in Čech, 2011) se agresorem může stát každý. Rozlišuje však jedince, kteří agresivně reagovali v konkrétní situaci přechodně oproti agresorům patologickým. Rozdíl mezi nimi lze poznat dle jejich následného chování. V prvním případě po výbuchu agrese následuje lítost, zatímco patologický agresor pokračuje dalšími promyšlenými útoky či zastrašováním. Agresoři se dělí do několika kategorií podle příčin. Jedná se o narcismus (útočí na sebedůvěru druhého), megalomanií (agresor si myslí, že má vždy pravdu; kritizuje své okolí, ale sám kritiku nepřijme), vampyrizaci

(vysává energii od druhých), neodpovědnost (zbavují se zodpovědnosti a viní druhé) a paranoiu (bojí se útoku, proto raději útočí první). (Čech, 2011)

Agresor se může projevovat různými znaky chování. Oběť si vybírá cíleně a v mnoha případech útočník potřebuje pozornost a pocit větší síly. Jedním z rizikových faktorů, který vede k potřebě šikanovat okolí, je rodinné prostředí a sociální podmínky agresora. Do první kategorie se dá zařadit ten, který si vybírá slabší jedince, o kterých ví, že se nebudou bránit. Zde se setkává oběť hlavně s fyzickým napadením, kdy agresorovi utrpení oběti dodává dobrý pocit. Při útocích má rád pozornost a vyžaduje obdiv okolí. Je možné, že jedinec prožívá napětí, které si potřebuje na někom ventilovat, a to formou šikany slabší osoby. (Martínek, 2013)

Dalším typem agresora může být podle Martíňka (2013) člověk, který není hlavním vedoucím skupiny, která se dala do šikanování druhého, ale jen jeho součástí. Většinou by nikoho z jeho okolí nenapadlo, že je to zrovna tato osoba, která vystupuje velmi slušně, často je nápomocná všem a všemi je velmi oblíbena. Stává se, že tento jedinec měl velmi autoritativní výchovu s mnoha pravidly.

Třetím typem je takzvaný šašek třídy. Pokud se jedná o šikanování v dětském prostředí, jedinec vystupuje jako ten, který nic nebere vážně a všemu se směje. Často nerespektuje autoritu a při nařknutí z případného ubližování se brání tím, že se jednalo o pouhý žert, při kterém si neuvědomuje, do jaké míry škodí svému okolí. Může dojít i k touze šikanovat druhou osobu, která je v jiné společenské vrstvě než daný agresor. Za to většinou může výchova rodičů, kdy dítě dostane vše, co ho napadne a cítí svou moc díky majetku. Ostatní vidí jako méněcenné, čímž snižuje jejich lidskost. Dále také může dojít k šikanování z důvodu dlouhodobé nudy. I za to může rodinné zázemí, které dítěti nechává volnost úplně ve všem a agresor hledá východisko, kde se zabavit. Během šikany učitelů může docházet k tomu, že agresor má sklony k šikanování již od dětství, které vycházejí z různých forem výchovy v rodinném prostředí. Rizikovým faktorem tak bývá výchova, která je příliš autoritářská či naopak přehnaně pečující. K šikaně mohou vést i negativní vzory chování v rodině, kdy dítě ventiluje vlastní zážitky v rodinném prostředí (Martínek, 2013)

1.6 Oběť

Za oběť považujeme toho, který se stal terčem útoků od agresora. Dle příspěvku *Šikana* (Policie České republiky)¹ se obětí šikany může stát kdokoli. I tak jsou ale typy lidí, na které se agresori zaměřují více. Obětí se můžou stát jedinci, kteří se rozhodnout nebránit se útokům, nebo se chránit neumí. Takový jedinci mají většinou i fyzické odlišnosti jako například dioptrické brýle, nebo nadváha, fyzickou deformaci, postižení a podobně. Dalším aspektem může být nový člověk v kolektivu a začínající učitel s jinými názory a pedagog, který nesdílí stejné názory jako ostatní. Ve třídě může být dítě pomalejší, nemusí mu lehce jít učivo, naopak může být až příliš inteligenčně nadané, nebo může být jiné národnosti či sociálně znevýhodněné. Jak však upozorňuje Lovasová (2006), neexistuje žádný univerzální typ oběti – může jím být kdokoliv. Každá skupina, která oběť šikanuje si najde důvody, proč to dělá. Je proto úplně jedno, jaké charakteristiky oběť má. *„Šikana totiž mnohdy vůbec nezávisí na osobnostních charakteristikách šikanovaného, ale čistě na jakémsi vžitém vzoru. Příkladem mohou být zmíněné instituce (internáty, učiliště, vězení, kasárna), kde se šikana počne rozvíjet jaksi samozřejmě a jedinci jsou šikanováni nebo posléze sami šikanují na základě ‚tradice‘.“* (Lovasová, 2006, s. 14)

Podle Čecha (2011) nenese oběť vinu, ale často se pro agresora stává obětním beránkem, který za vše může. Může to být náhodně vybraný jedinec, který vůči agresorovi nemá žádný vztah. Cílem agresora je poté cílenými útoky probudit v oběti pocit viny. Zadostiučinění mu také dodává situace, kdy se nějakou dobu oběť brání a teprve poté se vzdá. Často se stává, že se oběť snaží zpočátku vyjednávat a domluvit se – věří, že agresor ustoupí a omluví se. (Čech, 2011)

¹ Šikana - Policie České republiky. Úvodní strana - Policie České republiky [online]. Copyright © 2023 Policie ČR, všechna práva vyhrazena [cit. 19.03.2023]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-sikana.aspx>

2 Učitel jako oběť šikany

Šikana pedagoga probíhá většinou ve školním prostředí. Významnými autory jsou v naše prostředí Kolář (2001) a Říčan (1995), kteří se podíleli i na různých badatelských pracích a výzkumech. Jeden z výzkumů proběhl již v roce 1995. Pod vedením těchto autorů vznikl národní výzkum, který se zabýval šikanou ve školním prostředí mezi dětmi a ve kterém vyšlo neuvěřitelných 41 % šikanovaných žáků. (Kresa, 2019) Podle Lovasové (2006) jsou velké a neosobní organizace prostředím, kde šikana vzniká snadněji – nahrávají tomu velké kolektivy, kde jsou vztahy uspořádány na základě formální hierarchické struktury. Naopak malé, nekonvenční skupiny s důrazem na práva jedince s alternativními přístupy ke vzdělávání tomuto trendu odolávají (např. školy Waldorfského typu).

Co se týče šikany učitelů, bývá toto téma zmiňováno méně. Podle Klimešové a Tůmové (2011) není agrese žáků vůči učitelům novým jevem, ale projevuje se v různých formách již od počátku vzniku učitelské profese. V poslední době se však tento problém zhoršuje společně s chováním žáků a vnímáním učitelství jako profese s nízkou prestiží, která však má velmi vysoké nároky. Nedocení pedagogické profese úzce souvisí se současnými normami a hodnotami celé společnosti. Richterová a Zvírotsky (2022) upozorňují na to, že šikana učitelů je specifickým fenoménem, protože z hlediska hierarchie je v ní často obětí ten, který je z formálního hlediska žákům nadřazen. To však není pro agresory překážkou – šikanovat může i ten, kdo má fyzickou převahu či podporu kolektivu.

Dle výzkumu, který uvádějí Csémy a kol. (2013) je podle učitelů nejčastějším projevem šikany mezi žáky hrubá slovní agrese. Autoři se zaměřili i na šikanu vůči pedagogům ze strany žáků. Výzkum vedli pomocí dotazníkového šetření s 1003 učiteli, kde 80% vzorky tvořily ženy. Dle odpovědí se s hrubou slovní agresí setkala 44 % mužů a 49 % žen. S fyzickými útoky vůči vlastní osobě se setkala 6 % učitelů a 4 % učitelek, zároveň však učitelé uváděli, že se častěji setkávají s agresí vůči ostatním učitelům (16 % mužů a 16% žen).

Podle Martínka (2015) se s problémem šikany častěji setkávají ženy-učitelky, které se spíše nechají vyprovokovat a reagují vznětlivě na rušivé podněty. Žáci tak vědí, že se učitelka nechá snadněji vyprovokovat, což je vede k další provokaci. Dalšími více

pravděpodobnými oběťmi mezi učiteli jsou ti, kteří se nějakým způsobem fyzicky odlišují. Ještě více problematický může být poté přístup ostatních členů pedagogického sboru, kteří před dětmi takto oslabeného učitele shazují a dávají najevo vůči kolegovi nedostatek respektu.

Důvodům, proč jsou učitelé šikanováni žáky se věnovala studie Klimešové a Tůmové (2011). Žáci nejčastěji uváděli tři příčiny, proč jsou podle nich učitelé šikanováni. První z nich je nuda a snaha se zabavit. Šikanu učitelů tak žáci často považují za zajímavé či vítané zpestření výuky. Další je snaha předvádět se před vrstevníky a dokazovat své postavení ostatním. Ukazuje se, že samotní žáci si uvědomují, že pravomoci učitele jsou ve třídě značně omezené, a ne vždy mají podporu od vedení, pokud chtějí proti šikaně zakročit radikálněji. Proto nemají strach z trestů. Jiní vidí šikanu jako otázku osobní prestiže, předhánějí se ve svých „úspěších“ a tím si dokazují své postavení v rámci třídy či školy. Podle učitelů bývá problém spíše nedostatek nekázně, neschopnost udržet pozornost třídy či osobní antipatie. (Klimešová, Tůmová, 2011)

Učitelé jsou obecně vystaveni stresovým podnětům, tzv. stresorům. Švamberk Šauerová (2018) dělí tyto podněty do tří skupin. Jsou to vztahy (rodiče, žáci, kolegové), pracovní podmínky (administrativa) a společenské postavení. *„Učitel je při výkonu svého povolání ve styku s mnoha lidmi a jeho povinností je neustále sledovat, kontrolovat a odpovídat na jejich dotazy, reakce a požadavky. Musí průběžně řešit nesčetné množství dílčích úkolů a problémů a přitom nesmí ztratit ze zřetele hlavní cíl. Zároveň je ve škole neustále sledován a kontrolován žáky vedením školy a mimo školu se přidává rodičovská veřejnost a široká veřejnost.“* (Švamberk Šauerová, 2018, s. 45)

Jedním z rizikových faktorů, který působí na učitelovu psychiku, jsou právě vztahy s žáky a studenty. Stoupající agresivita žáků a časté používání moderních technologií může vést až ke kyberšikaně. Dále se uvádí i vztahy s veřejností a rodiči, kde se projevuje nízké finanční ohodnocení a v souvislosti s tím i nižší společenská prestiž této profese a zneuznání. Tím klesá i podpora ze strany rodičů při vzdělávání dětí. Z hlediska školního prostředí mohou negativní působit na učitelovu psychiku i konflikty na pracovišti. Šikana může přicházet například od vedení školy, mezi kolegy v zaměstnání, od rodičů, či od studentů, které vyučuje. Velkou rolí v této problematice má i vedení školy. Učitel působí v systému školství na určité škole, kterou vede ředitel nebo ředitelka, který by se o

vzrůstajícím výskytu šikany měl zajímat. Pokud problém řeší a zajímá se o klima školy, atmosféru a vztahy na pracovišti, může předejít dalším problémům. (Švamberk Šauerová, 2018)

Podle výzkumu Svobodové a Čížkové (2022) hraje roli i výskyt nemoci Covid-19, která měla vliv na psychickou stránku všech aktérů ve škole. Autorky vedly polostrukturované rozhovory s vedoucími pedagogickými pracovníky, učiteli a dalšími jedinci. Na základě rozhovorů zjistily, že se u mnohých lidí vyskytly psychické problémy a větší citlivost spojená s agresivním chováním a výbušností. S šikanou souvisí i zhoršení vztahů mezi vrstevníky ve třídě. I to má velký vliv na proces šikanování, jak pro oběť, tak i jedince, který útočí. Jeden z ředitelů sdělil, že problém se šikanou souvisí i se špatným přístupem od pedagogických fakult a celkovým systémem školství. Šikana je problém a má špatný vliv na jednotlivé aktéry i na celkové klima školy.

Klima školy označuje celkovou kvalitu školního prostředí, na které působí mnoho faktorů, jako jsou materiální podmínky, lidé a jejich sociální vztahy, kooperace a způsob komunikace uvnitř i vně organizace a dále kultura školy, tedy normy a hodnoty, podle kterých škola postupuje. Jednotlivé složky se velmi úzce prolínají a tvoří komplexní celek. Dlouhodobé konflikty, nevhodné vedení organizace i výskyt šikany ve škole může vést k nepříznivému či negativnímu klimatu školy. Takové nastavení organizace má za důsledek apatii členů, vede k nízké pracovní motivaci a chuti do práce. To se odráží i na celkových vztazích všech aktérů školy a má negativní dopady na výchovně-vzdělávací proces. (Čech, Cakirpaloglu, Kvintová, 2018)

Problematikou kyberšikany ve školském prostředí se zabývají i Janošová, Kollerová a Zábrodská (2014). Platformy jako sociální sítě umožňují komunikovat a vytvářet skupiny pro sdílení svých zkušeností a někdy i vymyšlených pomluv, které se šíří skrz na skrz světem digitálních technologií. Pedagog se tak může stát terčem šikany skrze internetový svět, který nabízí mnoho možností k útokům. Autorky zmiňují narůstající výskyt šikany ve školním prostředí, kdy vysvětlují fakt, že dříve se některé nevhodné chování, mezi dětmi v tomto případě, nepovažovalo za šikanu jako v této době. Kyberšikana se nejčastěji projevuje výhružnými, zesměšňujícími zprávami a pomluvami skrze zprávy. Čím dál, tím častěji se ke kyberšikaně používají i videa či fotografie, které se šíří pomocí sociálních sítí. Ať už se objeví projevy šikany v jakékoliv formě, je nutné

tuto situaci okamžitě řešit. Na úrovni školy je nutné do tohoto procesu zařadit odborníky, jako je školní psycholog či speciální pedagog. V tomto případě je mnohem lepší, pokud situaci řeší expert, který pracuje na konkrétní škole než externista. Speciální pracovník zná prostředí školy, klima i kolektiv a je schopen efektivněji řešit problematiku situace. (Klimešová, Tůmová, 2011)

2.1 Mobbing

Za velmi závažný typ šikany ve školském prostředí se považuje *mobbing*. Vychází z anglického slovíčka *to mob*, což znamená útok od člověka a hrubé zacházení. Jedná se o formu ponižování, vyloučení z kolektivu a dalších příkladů útoků na pracovišti – české terminologii je tak označována šikana na pracovišti mezi spolupracovníky. Zatímco šikana probíhá v jednodušších společenstvích, jako je školní třída, mobbing je charakteristický pro prostředí se složitějšími vztahy osobními i pracovními. Útoky v těchto kolektivech bývají zákeřnější a nenápadnější, míří na psychickou a emocionální stabilitu jedince. Takové útoky je poté těžké odhalit a dokázat. (Čech, 2011) Rozepře se odehrává mezi viníkem a obětí, která se cítí méněcenná a slabší než útočník. Mobbing může probíhat v prakticky jakékoliv organizaci, která je charakteristická pracovními vztahy a větším kolektivem. Herzog (2009) chápe mobbing i ve vztahu mezi učiteli a žáky. Ve své knize uvádí, že „*podle empirických studií, jež se mobbingu věnují, je na německých školách šikanován každý šestý žák a každý desátý učitel. Každý pátý příklad mobbingu namířený proti žákům vychází od vyučujícího.*“ (Herzog, 2009, s. 23) Pro případy této práce však budeme mobbing chápat jako formu šikany, která probíhá v rámci pedagogického sboru.

Učitel jde do nového povolání s cílem předávání nových informací, zážitků a vědomostí žákům. Jedná se však o emočně namáhavé zaměstnání. Pokud se do pracovního života přidá mobbing, následky pro jeho motivaci k práci mohou být fatální. Uvádí se, že touto verzí šikany trpí většinou zaměstnanci, kteří vykonávají profesi více jak 20 let nebo začínající učitelé, kteří mají v tomto případě těžký boj před sebou. Průzkumy ukazují, že šikanou na pracovišti více trpí ženy než muži. Nejčastějšími důvody vzniku mobbingu na pracovišti jsou neprofesionálnost a prostředí s negativní atmosférou na pracovišti. (Herzog, 2009)

2.1.1 Formy mobbingu

Mezi formy mobbingu zařazujeme 2 hlavní rozdělení – přímé a nepřímé. Do přímých forem spadají formy *verbální*, což jsou posměšky, narážky, pomluvy, *fyzické* formy jako jsou různá napadení, strkání, narážení do těla a *neverbální* forma s pohyby obličeje, protáčení očí, nevhodná gesta a podobně. (Herzog, 2009)

2.1.2 Průběh mobbingu

Mobbing může v začátcích vypadat velmi nevinně. Jedinec si nemusí ani uvědomovat, že se z něho stává oběť šikany. Jednou z forem může být konflikt například kvůli odlišnému pohledu na řešený problém, tedy jinak řečeno o výměnu názorů. Postupem času se ale situace zhoršuje, emoce pracují čím dál více a konflikty bývají více hrubé a útočné. Čím delší je doba trvání, tím více dotyčný trpí a izoluje se například ze skupiny, či kolektivu místa pracoviště, kde problém probíhá. (Herzog, 2009) Pokud se konflikty konstruktivně neřeší, stávají se více intenzivními a mohou vyústit až v tuto formu šikany. Stane se, že v konfliktu zvítězí ten silnější oproti jedinci, který je v právu. Zhoršení situace ovlivňují především dva faktory – prvním z nich je pracovní prostředí, které je charakterizováno slabým či naopak příliš dominantním vedením, nedůslednou kontrolou a celkovou kulturou vztahů na pracovišti. „*Mobbing na pracovišti je problémem ne individuálním, ale problémem celé kultury pracoviště a mobbing je tak pomyslným zrcadlem této kultury.*“ (Čech, 2011, s. 32) Druhým problémem jsou podle autora individuální charakteristiky oběti, kdy jsou někteří jedinci náchylnější k silnějším emocionálním reakcím na problémy v kolektivu. Jsou to lidé, kteří mají problém se sebeúctou, mají nižší práh frustrace, jsou emocionálně nestabilní a úzkostní. (Čech, 2011)

Huberová (1995) uvádí možné způsoby, jak se projevuje mezi kolegy mobbing. Může to být například šíření pomluv, ignorování kolegy, sabotování práce, znevažování výkonu a schopností, poškozování soukromí a zdraví, sexuální obtěžování.

2.1.3 Následky mobbingu

Jedním z největších úskalí jedinců, kteří zažívají šikanu je ten, že jsou zastrašeni a o dané situaci nemluví. Zde opět hraje roli psychický stav jedince, který uvnitř trpí, cítí se zahanben a má strach. Působení teroru má za následky, jak rozklad psychického a fyzického zdraví, ale hlavně i celkové vyčerpání organismu jedince, které vede k mnoha

zdravotním rizikům. Mezi psychické problémy můžeme zařadit úzkost, poruchy pozornosti, deprese až psychiatrické problémy, které zahrnují v některých případech i myšlení na vzátní života oběti. Do psychosomatických následků spadají problémy se zažíváním, s kůží, migrény, problémy s dýcháním a se srdcem, nebo s krevním oběhem. (Huberová, 1995)

Negativní důsledky mobbingu se mohou odrazit i na celkovém fungování organizace. Může vést k nízké pracovní morálce a nedostatku motivace celého kolektivu, společně se snižující kvalitou pracovních vztahů klesá i kvalita práce. V případě školního prostředí to má negativní vliv na výchovně-vzdělávací proces, ale i na vztahy mezi učiteli a žáky. (Čech, 2011)

2.1.4 Oběť mobbingu

Typický popis toho, kdo by mohl být obětí, neexistuje. Týraným se může stát prakticky kdokoli. Mezi ohrožené jedince můžeme zařadit například nově příchozí kolegy v práci. Každý člověk je jiný a má odlišné nápady, které chce přenést do své práce. Může se stát, že se ostatní kolegyně či kolegové nebudou ztotožňovat s názory, formami a metodami výuky své nové příchozí kolegyně. Dále se také může přitížit nováčkovi tím, že je následníkem osoby, která byla velmi oblíbená, nebo například se něčím výrazně liší – věk, pohlaví a podobně. Závist může způsobit rozepře i v případě povýšení kolegy na pracovišti. Problémem může být i viditelná odlišnost jako tělesné postižení, vady řeči, člověk jiné národnosti, nebo svobodné matky. (Huberová, 1995)

2.1.5 Fáze mobbingu

Huberová (1995), ve své knize *Psychický teror na pracovišti* rozlišuje fáze mobbingu takto:

1. **Konflikty, jednotlivé případy**, kdy zmiňuje počáteční konflikt, který hraje důležitou roli pro další průběh. Pokud se spor urovná a vyřeší se daná situace s tím, že si z toho každý vezme ponaučení, mobbing nevznikne. Pokud ale spor bude gradovat a situace se neurovná, přichází další fáze.
2. **Psychický teror** – útoky jsou častější, přicházejí opakovaně a ze všech stran. Pomalu dochází ke zhoršení psychického a fyzického zdraví jedince, který si přestává věřit.

3. **Oficiální případ mobbingu** – V tomto případě si okolí všimá změn. Bohužel se často stává, že oběť utíká od problému, tudíž může mít absenci v zaměstnání, či rapidní propad v procesu práce, což může vést k tomu, že vedení jedince upozorní na problém s pracovní morálkou, nebo v horším případě s ním nekomunikují vůbec a za jeho zády domlouvají další průběh řešení.
4. **Vyloučení** – poslední fází procesu je vyloučení neboli úplné zbavení a vyřazení daného pracovníka. I když jedinec nechce dobrovolně odejít, okolí si najde způsob, jak ho ještě více zničit.

Člověk z mobbingu může dostat, ale jen v případě, pokud nedojde do druhé fáze, kdy není situace příliš rozjetá. Mezi nepříjemnosti, které může oběť zažít na pracovišti, se řadí pomlouvání, osočování, udávání, šíření lží, tiché povídání za zády, napodobování, šíření soukromých informací o jedinci. Dokonce může dojít až k zaměření na rodinné příslušníky formou pomluv a dalších nepříjemností. (Huberová, 1995)

2.1.6 Obrana proti mobbingu

Nejlepší obranou proti šikaně obecně, je prevence. Často chybí teoretická příprava pedagogů, která by jim umožnila rozpoznat případy šikany a vhodně je řešit, ať již mezi kolektivem žáků či kolegů. Nízký důraz na rozvoj sociální hodnot a mezilidských vztahů nadále podporuje rozvoj možných konfliktů. Důležitý je rozhodný a nekompromisní postoj a okamžité řešení problému v rámci celého kolektivu (Lovasová, 2006). Není vhodné konfrontovat pouze oběť s agresorem, protože může dojít k dalšímu zastrašování. Oběť se zároveň může bát dalšího konfliktu. Proto je vhodné problémy řešit skupinově, ideálně s pomocí expertů, jako je speciální pedagog a školní psycholog, kteří mohou poskytnou další podporu. (Čech, 2011)

Obrana proti mobbingu je velmi důležitá již od prvních náznaků, kdy člověk, který se stal terčem, má nejvíce sil a dost silné psychické zdraví na to, aby se mohl bránit. Jednou možností obrany je okamžitě reagovat a neukázat svůj strach. Proto při konfliktu, kdy jedna strana zkouší, co druhá vydrží, je dobrým postupem odrážet narážky a urážky protivníka. Důležité, ale i v tomto případě těžké, je v profesi pedagoga zachování profesionality. Odrážet útok se dá udělat i způsobem dotazování. Pokud se na negativní osobu sesype pytel dotazů například na danou urážku, nebo nadávku, je dost možné, že

argumenty dojdou a další fáze šikany neproběhne. V dalším případě se můžeme i trochu přenést do role protivníka a svůj boj vést stejným způsobem, kdy také zaútočíme, ale podáme to slušnou formou, kdy dáme důraz na ubohost a trapnost útočení, kdy protivník ucítí sílu a jeho oslabení. Základním prvkem jakéhokoliv ubližování je svěřeni se blízké osobě. I to je v tomto ohledu možné jako obrana, kdy pedagog, či jiný pracovník ve škole může problém sdělit například své rodině, vedení, nebo kolegům na pracovišti, kteří mu mohou poskytnout pomoc, radu i pomocnou ruku k dalšímu řešení situace. (Huberová, 1995)

2.2 Bossing

Bossing je jednou z forem šikany na pracovišti. Pojem je odvozen od anglického slova *boss*, které znamená šéf, nadřízený. Jedná se o formu šikany vertikální klesající (ze strany vedení), která probíhá v institucionálním prostředí, kde jsou vztahy uspořádány hierarchicky. V případě šikany učitelů se tedy jedná o šikanu od ředitele (ředitelky) školy nebo vedoucího pedagogického pracovníka. Aby se jednalo o šikanu, stále platí pravidlo, že problémy musí probíhat dlouhodobě (Čech, 2011)

Podle dotazníkového šetření s oběťmi bossingu a mobbingu, který provedl Čech (2011) a účastnilo se ho 328 respondentů, můžeme zjistit nejčastější formy bossingu. Dle výzkumu se jedná o nedocení práce a neustálá kritika (55 %), zesměšňování a pomlouvání (44%), zadávání nesmyslných úkolů, zahrnování úkoly mimo kvalifikaci či naopak nezadávání vůbec žádných úkolů (39%), ignorování jedince (30%). Méně se se objevovaly přímé formy šikany, jako jsou ústní výhrůžky, zprávy, okřikování apod. (Čech, 2011)

Bossing se projevuje nejvíce v prostředí, kde neplatí předem nastavená pravidla a k učitelům vedení přistupuje jinak. Jedná se například o rozdílné nároky na konkrétní učitele, ale i rozdílné finanční ohodnocení mezi učiteli (v případě škol to je například osobní ohodnocení). Dále se jedná o rozdílné formy komunikace, kdy konkrétním učitelům nejsou předávány všechny informace a komunikace se řídí nepsanými pravidly, která některé jedince vylučují. Dalším ukazatelem bossingu jsou případy, kdy vedení nedodrží zákony a platnou legislativu, která se týká pracovních vztahů se zaměstnanci a ignorují zdraví a potřeby svých zaměstnanců. (Březinová, Rakoušová, 2021)

2.2.1 Institut firemního ombudsmana

Institut firemního ombudsmana může pomoci lidem, kteří jsou obětí šikany na pracovišti. Ombudsman neboli veřejný ochránce práv je zvolen Poslaneckou sněmovnou České republiky po dobu 6 let. Přímou na internetové stránce www.ochrance.cz jsou poskytnuty důležité informace ohledně postupů při řešení problému se šikanou.

Podle informačního letáku, vydaným k tématu šikany na pracovišti², institut uvádí, že by se bojovat proti útokům mělo přímo na pracovišti. Dají se kontaktovat odbory, poslat písemnou stížnost, podat žalobu k soudu, nebo zkusit mediaci, což je metoda řešení sporů za pomoci třetí nestranné osoby – mediátora. Cílem je nalézt řešení problému s pomocí obou stran. Jestli proces vyjde, je ovšem na zodpovědnosti obou účastníků problému.

3 Učitel a rodič

Rodiče jsou nedílnou součástí výchovně-vzdělávacího procesu ve škole. Jedná se o další pilíř, na kterém škola stojí. V současnosti chápeme vztah školy a rodiče především v rámci dvou dimenzí. První z nich je rodič-klient, kdy je snahou pedagoga uspokojovat přání a potřeby rodičů. Škola je chápána jako služba. Druhou je chápání rodiče jako partnera, který společně se školou stojí na stejné úrovni, navzájem se respektují a sledují stejné zájmy. Spolupráce s rodiči a otevřenost školy pomáhá ve vytváření příznivého klimatu, podporuje toleranci a pomáhá předcházet negativním sociálně patologickým jevům a konfliktům. Pro rodiče bývá dítě to nejdůležitější, je jejich povinností, ale snahou starat se o jeho bezpečí a prospěch. Když se o tuto roli musí dělit se školou, může se objevit soupeření či rivalita s tímto prostředím, kde je určitý systém hodnocení a požadavků, který je rozdílný než jejich představy. (Čapek, 2013)

Konfliktům s rodiči se snažíme předejít. Učitel by v rámci komunikace s rodiči měl především projevat svou profesionalitu – je odborníkem ve svém oboru, který dokáže

² Veřejný ochránce práv | Ombudsman [online]. Copyright © [cit. 07.02.2023]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/Letaky/Mediace.pdf>

vysvětlit rodičům své metody a postupy, ujasnit jejich pravidla, jejich práva a povinnosti. Informace by měly být dostatečné a měly by být předávány pomocí různých komunikačních kanálů i osobně. Učitel by si také měl zachovat jistý pozitivní postoj, dodat rodiči jistotu a uklidnit ho. Být vstřícný a otevřený při řešení problémů a podávat i pozitivní informace. (Čapek, 2013)

Ne vždy se však daří udržet komunikaci na pozitivní a profesionální úrovni. Úroveň komunikace se totiž neodvíjí jen od schopností učitele, ale i od osobnosti rodiče. Může se stát, že zákonný zástupce nesouhlasí s přístupy paní učitelky, která má na starosti vzdělávání jeho dítěte. To může vyústit až ke konfliktům mezi osobami, které nesouhlasí s názory druhého. Martínek (2015) považuje dimenzi školy jako klientské organizace, za možný zdroj problémů. Roli hraje představa rodičů, že se v procesu vzdělávání vyznají lépe a že práce učitelů není dostačující. Řešení autor navrhuje dvojí – prvním z nich je více informovat rodiče o tom, jak vzdělávací proces probíhá, ale zároveň určit jasné hranice, které rodiče musí v komunikaci se školou dodržovat. Důležitým postupem při řešení neshod mezi učitelem a rodičem je zachování si profesionálního přístupu, rodiče vyslechnout a poskytnout mu opatrně svůj názor. Učitel má povinnost poskytnout informace ohledně chování a prospěchu dítěte ve školním prostředí. Na spolupráci rodičů a učitelů by měl být dán velký důraz a mělo by se na ni pracovat. Bez ní jsou pracovní podmínky o hodně horší. (Martínek, 2015)

V případě, že jednáme s rodiči žáků-agresorů, může docházet k tomu, že rodič jednání svého dítěte snižuje a bagatelizuje. Nebere jeho chování vážně a snaží se ho omlouvat. Jiní rodiče zase mohou považovat agresivní chování svého dítěte za pozitivní znak toho, že se o sebe „dokáže postarat“ a „nedá si nic líbit“. Naopak, někteří přikročí k fyzickému trestu, který však může vést k prohloubení problému a dále podporovat agresivní chování žáka vůči okolí. *„Najdou se mezi nimi i velmi vlivní lidé, jejichž děti si šikanou trémují nadřazenou roli „bossů“, kterou chtějí samy hrát ve společnosti. Agresori mohou být i děti významných sponzorů školy, které vědí, že jsou „nedotknutelné“. Vůči kritice školy bývají rodič agresorů arogantní, na obhajobu dítěte uvedou bez skrupulí cokoliv, o čem si myslí, že by mohlo zapůsobit. Tak se vlastně stávají nepřímými aktivními účastníky šikany.“* (Martínek, 2015, s. 69) Mezi rodiči agresorů se však najdou i tací, kteří nesouhlasí s tím, jak se jejich dítě chová a snaží se situaci napravit. Snaží se o sebereflexi

a děsí se toho, co se může z jejich dětí stát. Dle Martínka (2015) se nejčastěji jedná o osamělé matky, které samy mohou trpět agresivním chováním svých blízkých.

4 Diagnostika šikany pedagoga

Abychom mohli problém šikany ve škole odhalit co nejrychleji, je nutné mít k dispozici vhodné diagnostické nástroje. Škola by měla nejen žákům, ale i svým pracovníkům poskytnout dostatek informací o tom, jak postupovat při zjištění problémové situace. V rámci prevence šikany na státní úrovni vydalo Ministerstvo školství a tělovýchovy České republiky *Metodický pokyn k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních* (dále jen Metodický pokyn), který byl aktualizován v roce 2016. Jedná se o dokument, jehož cílem je poskytnout škole vhodné nástroje k prevenci, včasnému odhalení šikany a následnému řešení problému. V pokynu jsou vymezeny znaky přímé, nepřímé šikany i kyberšikany. Šikana je vymezena jako „*agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je dále charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoučelností agrese.*“ (MŠMT, 2016, čl. 2 odst. 1) V Metodickém pokynu se dále dozvídáme, jak odlišit běžné škádlení od skutečné šikany. Ta spočívá především ve schopnosti oběti se takovému chování bránit. Pokud je toto chování úmyslné se záměrem poškodit druhého a ublížit mu, jedná se o šikanu.

Příloha 3 Metodického pokynu uvádí přímé a nepřímé varovné signály, pomocí kterých lze odhalit šikanu v kolektivu. Mezi přímé varovné signály šikany patří: posměšné poznámky, nepřiměřená kritika, která je pronášena pohrdavým tónem, nátlak na oběť k určitým činnostem či úkolům, fyzické projevy – postrkování, rány, kopání apod. Nepřímé varovné signály jsou: izolace oběti od kolektivu, nejistota, ustrašenost, oběť působí smutně, stísněně, má známky fyzického napadení. (MŠMT, 2016)

V Metodickém pokynu jsou uvedeny známky šikany především co se týče žáků. Pokud chceme komplexnější popis, který by se týkal šikany učitelů, nabízí Čech (2011) velmi rozsáhlou sérii ukazatelů, jak rozpoznat oběť mobbingu či šikany na pracovišti. Ukazatele rozdělil do 5 kategorií:

- podle způsobu komunikace – oběť čelí hrozbám, výhrůzkám, kolektiv s ní odmítá komunikovat, je umlčována, kolegové na ni křičí, přerušují ji, je terčem sexuálního obtěžování;
- podle úrovně společenských vztahů – oběť je od kolegů izolována v prostoru, je mu zakázáno mluvit s kolegy či s agresorem;
- podle reputace oběti v kolektivu – bývá zesměšňována, rozšiřují se o ní pomluvy, je ponižována, obviňována z problémů, které nejsou její vinou, oběť může být považována za psychicky nemocnou, nucena k ponižujícím úkolům apod;
- podle pracovní situace – oběť je zavalena úkoly nebo naopak zcela zbavena jakékoliv práce a zodpovědnosti, je přetěžována, jsou jí přidělovány ponižující úkoly, či takové, které jsou mimo její specializaci;
- podle fyzického zdraví oběti – oběť je fyzicky či sexuálně napadána, odráží se na ní psychické i emocionální napětí. (Čech, 2011)

4.1 Prevence šikany

Metodický pokyn (MŠMT, 2016) uvádí, že je velmi důležité, aby v momentě výskytu šikany škola jednala ihned a otevřeně o problému komunikovala. Samozřejmostí je zajištění bezpečného prostředí pro všechny ve školním prostředí a role vedení školy, tedy ředitele, který má klíčový postoj v celé situaci. Na škole by měla být pověřena osoba, která je vzdělaná, a i nadále se bude informovat a vzdělávat o tomto tématu. Na školách tak funguje většinou metodik prevence, nebo výchovný poradce. I tato osoba může posloužit pro učitele jako podpůrná osoba, které mohou sdělit své problémy s šikanou.

Školní řád každé školy má jasná pravidla ohledně nevhodného chování a šikany. Škola realizuje *specifickou primární prevenci rizikového chování*, která je uvedena v *Preventivním programu školy*, který obsahuje *Školní program proti šikanování*, který má za cíl minimalizovat a předcházet výskytu šikany. Škola by měla svým zaměstnancům nabízet podporu a rozvoj v jejich profesi. Cílem je učit se správné komunikaci, která je v řešení šikany klíčová, k čemuž slouží i takzvaný *Plán dalšího vzdělávání pedagogů*. (MŠMT, 2016)

Podle Lovasové (2006) je několik způsobů, jak předcházet šikaně. V první řadě je nutné v kolektivu společně určit jasná pravidla chování společně s postupy, jak zasáhnout

při násilné situaci. Je nutno pravidelní v kolektivu podporovat prosociální cítění, toleranci a respekt vůči ostatním. Toho lze dosáhnout pomocí různých cvičení, her, úkolů či společných diskuzí. Důležitá je teoretická znalost problematiky šikany a vhodné diagnostické nástroje.

5 Vliv šikany na psychický stav pedagoga

Šikana má negativní vliv na psychickou stránku člověka. Snižuje sebevědomí, motivaci, spokojenost a celkovou chuť žít. V učitelském zaměstnání je velmi důležité zachování dobré psychické i fyzické kondice. Učitel je každodenně vystavován nepředvídatelným situacím, které musí řešit. Má na starost mnoho dětí, kterým slouží jako vzor a má za ně plnou zodpovědnost na školní půdě. Vysoké nároky na odolnost a zároveň náročné pracovní nasazení učitelů může vést ke stresu, který má následky na jejich fyzickou i psychickou kondici. Mezi stresory se v profesi pedagoga řadí individuální faktory, jako je jeho povaha a rysy osobnosti. Stresovým situacím je vystaven za svého pracovního života každý, podstatné však je, jak na tyto situace reagujeme a jak s nimi zacházíme. Stresorem mohou být dále institucionální příčiny, jako je prostředí školy, hluk, nevhodné zázemí. Mezi společenské příčiny patří klima školy a vztahy mezi jednotlivými aktéry. (Švamberk Šauerová, 2018)

5.1 Školní stres

Pojem stres lze chápat podle Míčka a Zemana (1997), jako „*proces a stav zvýšeného opotřebování organismu.*“ (Míček, Zeman, 1997, s. 14) Dále zde zmiňují „*pojem distres, což je stres negativně prožívaný (např. prožívání silniční nehody).*“ (Míček, Zeman, 1997, s. 14)

Školní stres Kyriacou (2005), definuje „*jako negativní emocionální prožitek, například úzkost, zlost, deprese a frustrace, pramenící z některého aspektu výuky. Termín poukazuje na stres, který vzniká ve škole, a je třeba jej odlišit od ostatních zdrojů stresu.*“ (Kyriacou, 2005, s. 84) Tento popis autor vztahuje k dětem a jejich stresu vůči školnímu prostředí. To samé platí i pro pedagogy, kteří mohou školní stres zažít v jiném úhlu pohledu. Pokud šikana probíhá dlouhodobě, může ovlivnit celé vyučování, přístup

pedagoga k dětem a k jeho profesi. Oběť šikany může docházet do práce bez chuti a stále být ve stresu z toho, co se stane v průběhu výuky a jaká reakce rodiče bude následovat.

5.1.1 Typické reakce vyskytující se při stresu

Švamberg Šauerová (2018) považuje stres v učitelském povolání za jeden z nejnebezpečnějších. Učitelé jsou totiž vystaveni nejen dlouhotrvajícímu chronickému stresu, který plyne z nároků jejich povolání, ale zároveň se každodenně musí vyrovnávat s různými krizovými situacemi. Kombinace obou faktorů, které působí současně, jim brání vytvořit si účinné obranné mechanismy, protože jejich situace se neustále mění.

Základními stádii stresu jsou podle Švamberg Šauerové (2018):

1. alarmová reakce – je okamžitou reakcí organismu, která udržuje jedince v pozoru (nejčastější reakcí je v této fázi útok či útěk);
2. adaptační fáze – jedinec se snaží přizpůsobit krizové situaci a vybudovat si obranné mechanismy;
3. fáze vyčerpání – pokud obranné mechanismy selžou, nastává fáze vyčerpání organismu, které se projevuje fyzickými znaky, jako je bolest žaludku, vředy, zrychlený srdeční tep, vysoký tlak, únava, deprese. (Švamberg Šauerová, 2018).

Každá osobnost je jiná a na každého stres působí jiným způsobem. Ať už se v tomto případě jedná o různé formy šikany, oběť může cítit nebezpečí a tělo je ve velmi neklidném stavu, který není pro člověka přirozený. Na fyzickou stránku člověka může stres působit tak, že daný jedinec bojuje s kruhy pod očima, kožní vyrážkou, častým chozením na toaletu, střevními a svalovými problémy, náhlým svráštěním v obličeji, špatným polykáním, zarudlými očmi, migrénami, opary, rychlým hubnutím, náladovostí, depresemi, které mohou vyústit až v sebepoškozování či pokus o sebevraždu. V případě fyzické formy šikany má jedinec modřiny, popáleniny či odřeniny, v horším případě i dlouhodobé následky, jako fyzické postižení. (Kyriacou, 2005)

5.1.2 Jak bojovat se stresem

Ve školním prostředí je zásadní udržovat pozitivní atmosféru, která přispívá hlavně k utváření sociálních vztahů všech aktérů, kteří jsou součástí organizace. Jedinec by se měl zaměřovat na fyzické a psychické zdraví, kdy je hlavním faktorem i zdravý životní styl.

Cvičení a zdravá strava může pomoci k zamětnání mysli a zlepšení nálady. Pro tělo je důležitý odpočinek a sebeláska, která je spjatá i s úctou a respektem ke své osobě. (Kyriacou, 2005)

Možné způsoby, jak se vyrovnat se stresem, nabízí psychohygienu. Jedná se o kombinaci různých technik a přístupů, které lze využít v péči o psychickou stránku osobnosti, aby byla schopná adaptovat se na prostředí, vyrovnat se se stresem a dosáhla optimálního výkonu. Právě pro učitele je znalost těchto technik nesmírně důležitá, protože jejich psychické rozpoložení má nejen vliv na jejich žáky a okolí, ale může mít dlouhodobé důsledky pro zdravotní stav učitele. Základními prvky psychohygieny jsou především zdravý životní styl, jako zdravé stravování, dostatek spánku a odpočinku, optimální pracovní režim, který učitele zbytečně nezátěžuje, emocionální stabilita pomocí sebereflexe a stabilní interpersonální vztahy. (Řehulková, Řekulka, 1993)

5.2 Posttraumatická stresová porucha

Učitel vystavený šikaně může bojovat s psychickými a somatickými symptomy, do kterých se zařazuje deprese, výbušnost, úzkost, nevyrovnanost, či porucha spánku. Dá se tedy říci, že se všemi těmito problémy pedagog nemůže být schopen vykonávat práci v takové míře, v jaké je potřeba. Problém může vyústit až do posttraumatické stresové poruchy, jejíž součástí je vyhýbání se událostem, či vzpomínkám spojenými s traumatem, špatné sny, poruchy dlouhodobé paměti a další. Oběť nepřemýšlí o budoucnosti, je vyčerpaná a nemá takovou chuť do života jako před tím. (Bendl, 2003).

5.3 Syndrom vyhoření

Jedná se o psychický stav charakterizovaný emočním vyčerpáním, kognitivním opotřebením a celkovou únavou. Tvoří jej řada symptomů, které se projevují na psychické, somatické a sociální úrovni v důsledku vystavení stresu. Dominantní charakteristikou je především psychické vyčerpání, jež se manifestuje v oblasti kognice, motivace i emocí a jež zasahuje a ovlivňuje postoje, názory, ale i výkonnost a následně celé vzorce především profesionálního chování a jednání osob. (Kebza a Šolcová in Pelcák, 1998)

Švamberg Šauerová (2018) dělí syndrom vyhoření na dva druhy. Prvním je akutní syndrom vyhoření, který je spíše krátkodobý a vzniká v důsledku změny situace učitele,

jako je nová pracovní pozice či jiné pracovní povinnosti, které jsou pro něj příliš náročné. Proti tomu chronický syndrom vyhoření je dlouhodobý, kdy je učitel vystaven neustálému stresu, což vede až k naprostému vyhoření na osobní, fyzické i sociální rovině. Důvodem pro vyhoření mohou být jak objektivní (pracovní zátěž), tak subjektivní faktory (nerozhodnost, příliš vysoké nároky, které na sebe jedinec klade). (Švamberk Šauerová, 2018)

Syndrom vyhoření přichází například v situaci, kdy pedagog vstupuje do profese s velkým nadšením, cíli a nároky, které jsou velmi náročné splnit. Pokud se k tomuto syndromu přidají problémy spojené se šikanou, vyhoření a ztráta motivace může přijít velmi rychle a je obtížné s tím bojovat. Vliv může mít až fatální následky. V některých případech dochází následkem fyzického a psychického vyčerpání i k dlouhodobému dopadu na zdraví jedince, kdy může dojít až k infarktu, mrtvicí a náhlým úmrtím. (Pelcák, 2015)

Smetáčková a kol. (2010) zjistili, že velký vliv na vznik syndromu vyhoření má i Covid-19 a postcovidové období, které působí na psychickou stránku člověka. Stav připomíná jízdu na horské dráze - někdy se učitel cítí nahoře a někdy dole, což má velký vliv na psychickou rovnováhu, ale i na celkové chování a sebevědomí.

5.3.1 Fáze syndromu vyhoření

Pelcák (2015) uvádí fáze syndromu vyhoření. V učitelské profesi to může vypadat následovně:

1. **Nadšení**, kdy jedinec s velkými cíli, motivací a ochotou chodí do zaměstnání, plní i úkoly navíc, pracuje přesčas a očekává ocenění a přijetí do kolektivu.
2. **Stagnace** – začíná být unavený, ke vztahu k dětem a kolegům přestává být tolik nakloněna, neprojevuje zájem o kontakt s lidmi.
3. **Frustrace** – zde již přichází vliv na psychický stav - pedagog může být podrážděný, nepříjemný, cítí nátlak a kontakt s lidmi bere jako obtěžování. Vliv frustrace má i na jeho osobní život, kde se vyhýbá přátelům, vznikají náhlé konflikty a problémy v rodině a cítí se nekomfortně i vůči kolegům v zaměstnání.

4. *Apatie* – stav, kdy člověk nemá potřebu růstu v profesním životě, přichází nevhodné chování na pracovišti jako pomlouvání, konflikty, nebo cynismus. O budování vztahů nemá zájem vůbec, straní se a pomalu rezignuje.
5. *Vyhoření* – je posledním stádiem, kdy se jedinec nezapojuje již žádným způsobem, vyhýbá se jakýmkoliv požadavkům od nadřízených. (Pelcák, 2015, s. 54)

5.3.2 Rizikové faktory syndromu vyhoření

Rizikových faktorů je velmi mnoho. Pelcák (2015) popsal v knize *Stres a syndrom vyhoření* nemálo faktorů, se kterými se může setkat i pedagog ve školním prostředí.

- *Vysoké požadavky na výkon*
- *Pracovní prostředí s převažující soutěživou atmosférou*
- *Přetrvávající negativní podmínky na pracovišti*
- *Nedostatek odpočinku*
- *Partnerské a rodinné konflikty, zátěž v rodině*
- *Nevěnování potřebám personálu, přetěžování pracovníků*
- *Vysoká angažovanost, empatie a obětavost* (Pelcák, 2015, s. 56)

5.3.3 Jak zvládnout pocit vyhoření

Honzák in Pelcák (2015) radí, jak na zvládnání pocitu vyhoření. V učitelské profesi se může využít následující:

- *Když jdeš z práce, myslí na něco, co se ti povedlo.*
- *Plánuj. Co můžeš udělat hned, neodkládej. Naplánuj si i chvíle klidu nebo pohody a opravdu si je užij.*
- *Raduj se a směj – často a ráda – hraj si!*
- *Zkus to, co děláš, dělat jinak, obměňovat, vylepšovat.*
- *Kolegyním, podřízeným i vedení buď oporou, povzbuď je a pochval, když si zaslouží. Stejně se nauč přijímat od nich.*
- *Tvým úkolem je pomáhat změnám, nikoliv měnit druhé lidi. Můžeš k nim změnit vztah, nikoliv je.* (Pelcák, 2015, s. 66)

6 Pomoc proti šikaně ve školním prostředí

O pomoci proti šikaně by měl vědět každý z nás. Nikdo neví, kdy i on se může dostat do takové situace, kdy bude muset čelit tomuto nepříteli. Pomocnou ruku učitelé v boji proti šikaně mohou poskytnou například:

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

Na stránkách ministerstva školství mládeže a tělovýchovy můžeme dohledat Metodický pokyn k řešení problematiky šikany ve školách a školských zařízeních, který je platný od roku 2013 a byl aktualizován v roce 2016. Zde můžeme najít různé metody, postupy, prevence šikany a kyberšikany.³

Nadace Stop šikaně!

Pokud by se chtěl šikanovaný svěřit někomu, kdo se touto problematikou zabývá, vhodnou internetovou stránkou pro hledání pomocné ruky je právě nadace Stop šikaně. Nejen, že poskytují nejdůležitější a základní informace, ale poskytují i různé semináře pro pedagogický sbor základních a středních škol v regionech ČR. Oběť šikany zde má prostor pro napsání a sdělení svých problémů.⁴

Digitální aplikace Nenech to být (NNTB)

Nápad vytvořit aplikaci na obranu proti šikaně dostali 3 muži, kteří si sami šikanou prošli. Jedná se o portál, který poskytuje pomocnou ruku online. Aplikace nejdříve oslovovala děti, které poslaly přes 8000 sdělení ohledně šikany. Do celého dění se zapojilo 1800 škol. Postupem času se do procesu zapojily i různé firmy a organizace. Na stránkách je poskytnuto telefonní číslo +420 724 940 472. Mají i nadační fond Nenech to být.⁵

³ MŠMT ČR. MŠMT ČR [online]. Copyright ©2013 [cit. 12.03.2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/>

⁴ Stop šikaně! [online]. [cit. 2023-01-28]. Dostupné z: <https://www.stop-sikane.cz/>

⁵ Nenech to být (NNTB) Nejpoužívanější platforma na whistleblowing v ČR [online]. [cit. 2023-01-28]. Dostupné z: <https://www.nntb.cz/>

Digitální aplikace Nepanikař

Další mobilní aplikací, kterou si zdarma může stáhnout úplně každý, je aplikace Nepanikař. Jejím cílem je pomoc jedincům s psychickými problémy jako jsou deprese, stres, panika, myšlenka na sebevraždu a mnoho dalšího. Tým, který stojí za touto platformou poskytuje workshopy pro žáky, firmy a pedagogy. Na stránce je možné dohledat i mapu krizových center v celé České republice, nebo si vybrat terapeuta a termín pro setkání přes chat, hovor a videohovor.⁶

Poradenská linka pro pedagogy

Tato linka je přímo určena pro učitele, kteří potřebují pomoc, nebo poradit se situací ve školním prostředí. Spolupracuje s dalšími institucemi jako jsou pedagogicko-psychologické poradny, školské poradenské zařízení, nebo přímo s osobami jako jsou psychiatři, psychologové, školní psycholog a speciální pedagog. Linka poskytuje anonymní kontakt na čísla 841 220 220 a 777 711 439 v pracovním týdne od 8:00 do 16:00 hodin.⁷

Zapojme všechny.cz

Pokud nastala ve školním prostředí situace, kde si učitel neví rady a potřebuje se obrátit na někoho, kdo se v tomto odvětví vyzná a dokáže poradit, může využít formulář, kde vyplní své údaje a telefonní číslo, přes které ho instituce kontaktuje. Zaměřuje se přímo na psychologickou pomoc pedagogům i rodičům.⁸

Nezisková organizace Dělán co můžu

Dělán, co můžu je portál, který poskytuje terapeutickou pomoc v mnoha oblastech. Můžou zde poradit například se stresem, depresí, sebevědomím, syndrom vyhoření, emočními problémy a mnoha dalšími úskalími, se kterými může pedagog bojovat.

⁶ Nepanikař První pomoc při psychických potížích [online]. [cit. 2023-01-28]. Dostupné z: <https://nepanikar.eu/>

⁷ Brandýs nad Labem-Stará Boleslav: Titulní stránka [online]. Copyright © [cit. 09.02.2023]. Dostupné z: https://www.brandysko.cz/assets/File.ashx?id_org=904&id_dokumenty=21385

⁸ Psychologická pomoc pedagogům i rodičům | Zapojme všechny.cz. Zapojme všechny.cz [online]. Dostupné z: <https://zapojmevsechny.cz/pomoc/>

Stránka poskytuje i webináře a záznamy z nich. Učitel zde může najít dlouhý seznam terapeutů, které kontaktuje a domluví si sezení.⁹

Minimalizace šikany

Je program, který se zaměřuje na snížení výskytu šikany na českých školách. Na stránkách se může pedagog dočíst zajímavých informací a využít poradenskou službu na čísle 116 000, které je k dispozici kdykoliv. Spoluprací s neziskovou organizací Cesta z krize. Učitel nemusí volat na dané číslo. Může využít přímo na internetových stránkách online poradnu, která je anonymní a otázky nikdy nikde nebudou zveřejněny.¹⁰

6.1 Linky důvěry

Linek důvěry je opravdu mnoho a poskytují pomoc pro všechny, kteří to potřebují. Některé jsou umožněny nonstop, pomoc poskytují po telefonu, emailu, nebo online chatu.

Centrum krizové intervence pod Psychiatrickou nemocnicí Bohnice

Do centra CKI může zavolat kdokoliv, kdo potřebuje pomoc. Telefonát je anonymní pro větší pocit bezpečí a linka je dostupná nonstop. Telefonní číslo: 284 016 666. Pokud má jedinec akutní problémy ohrožující život, měli by zavolat na telefonní číslo 284 016 110, kdy se jedinec dovolá přímo do ambulance, kde mu bude poskytnuta pomoc.¹¹

Pražská linka důvěry

Může se stát, že CKI bude velmi vytížená, proto další volbou může být pražská linka důvěry, která je k dispozici nonstop. Pro pomoc v šikaně nebo s problémem v mezilidských vztazích, může oběť zavolat na číslo 222 580 697. Online může napsat

⁹ Najít pomoc je snadné | Terapie.cz. Najít pomoc je snadné | Terapie.cz [online]. Dostupné z: https://www.terapie.cz/?utm_source=DCM&utm_medium=web&utm_campaign=HP

¹⁰ Poradna – Šikana – Minimalizace šikany. Úvod – Šikana – Minimalizace šikany [online]. Copyright © 2023 [cit. 09.02.2023]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/poradna>

¹¹ Psychiatrická nemocnice Bohnice – krizová pomoc. Psychiatrická nemocnice Bohnice [online]. Copyright © 2023 Psychiatrická nemocnice Bohnice [cit. 09.02.2023]. Dostupné z: <https://bohnice.cz/krizova-pomoc/>

email na adresu linka.duvery@csspraha.cz, nebo online chat <http://chat-pomoc.cz/>. Pražská linka důvěry poskytuje pomoc na telefonním čísle 222 580 697.¹²

Bílý kruh bezpečí

Rady a okamžitou telefonickou pomoc nonstop poskytuje linka Bílý kruh bezpečí. Zaměřuje se na řešení domácího násilí, kriminality, práv oběti a poradenství. Telefonní číslo: 257 317 110 a 116 006. Pomoc obětem trestných činů.¹³

Linka první psychické pomoci

Pokud pedagog bojuje s psychickými potížemi v důsledku útoků během šikany, může vyhledat pomoc na čísle 116 123. Vše probíhá anonymně, zdarma a nonstop. Linka první psychické pomoci.¹⁴

7 Práva pedagoga

Každý pedagog by měl znát svá práva. Vzhledem ke své profesi je pro něj hlavním zákonem: **Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání a Školský zákon § 22a Práva pedagogických pracovníků.**

Školský zákon § 22a Práva pedagogických pracovníků udává:

Pedagogičtí pracovníci mají při výkonu své pedagogické činnosti právo

a) na zajištění podmínek potřebných pro výkon jejich pedagogické činnosti, zejména na ochranu před fyzickým násilím nebo psychickým nátlakem ze strany dětí, žáků, studentů nebo zákonných zástupců dětí a žáků a dalších osob, které jsou v přímém kontaktu s pedagogickým pracovníkem ve škole,

¹² Pražská linka důvěry [online]. [cit. 2023-01-28]. Dostupné z: <https://www.csspraha.cz/prazska-linka-duvery>

¹³ Bílý Kruh Bezpečí [online]. Copyright © [cit. 09.02.2023]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/pomoc-obetem/>

¹⁴ Linka první psychické pomoci [online]. Copyright © 2018 [cit. 09.02.2023]. Dostupné z: <http://linkapsychickepomoci.cz/>

b) aby nebylo do jejich přímé pedagogické činnosti zasahováno v rozporu s právními předpisy,

c) na využívání metod, forem a prostředků dle vlastního uvážení v souladu se zásadami a cíli vzdělávání při přímé vyučovací, výchovné, speciálně pedagogické a pedagogicko-psychologické činnosti,

d) volit a být voleni do školské rady,

e) na objektivní hodnocení své pedagogické činnosti.

V ohledu šikany pedagoga je tedy nejdůležitější skutečnost, že pedagog má právo na ochranu před fyzickým násilím a nátlakem okolí. Rodiče mají právo na informace ohledně prospěchu dítěte, avšak učitel je ten, který vybírá vhodné formy a metody vzdělávání. Ze zákona je tedy jasné, že učitel by měl rodičům při případných konfliktech jasně vymezit svá práva a odborné kompetence. Stejně tak jsou v rukou pedagoga i formy a obsah hodnocení dětí.

Pokud se nejedná o šikanu ze strany učitele, ale žáka, kdy se jedná o opakované urážení a pomlouvání pedagoga, může se oběť obrátit na Školský zákon §31, kde přímo zní: (3) *Zvláště hrubé opakované slovní a úmyslné fyzické útoky žáka nebo studenta vůči zaměstnancům školy nebo školského zařízení nebo vůči ostatním žákům nebo studentům se považují za zvláště závažné zaviněné porušení povinností stanovených tímto zákonem.*

Ukazuje se tak, že učitelé v případě potíží jsou pod právní ochranou a mohou se v případech šikany soudně bránit. Znalost zákonů je zároveň klíček k tomu, aby učitel věděl, jak se má v případech šikany zachovat. Školský zákon zároveň neurčuje pouze práva a povinnosti učitelů, ale i žáků a rodičů.

V **Zákoně č. 262/2006 Sb., zákoník práce**, jsou důležité informace o předcházení ohrožení života a zdraví při práci.

Jedná se o 5. část, **paragraf 101**, který zní a vztahuje se tak na šikanu pedagoga:

(1) Zaměstnavatel je povinen zajistit bezpečnost a ochranu zdraví zaměstnanců při práci s ohledem na rizika možného ohrožení jejich života a zdraví, která se týkají výkonu práce (dále jen "rizika").

Dle zákona je tak řídicím pracovníkům dána jasná povinnost chránit své zaměstnance a brát ohled na možná rizika jeho práce. Proto je podstatné, aby byl ředitel informován o tom, co probíhá ve škole, a především aby byl schopen krizové situace řešit.

Paragraf 102 zmiňuje:

- (1) Zaměstnavatel je povinen vytvářet bezpečné a zdraví neohrožující pracovní prostředí a pracovní podmínky vhodnou organizací bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a přijímáním opatření k předcházení rizikům.*
- (2) Prevencí rizik se rozumí všechna opatření vyplývající z právních a ostatních předpisů k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a z opatření zaměstnavatele, která mají za cíl předcházet rizikům, odstraňovat je nebo minimalizovat působení neodstranitelných rizik.*

Pokud by tedy učitel, jako oběť šikany ze strany rodiče, uvedl danou situaci před vedením školy, dle zákonů je povinnost zajistit bezpečné prostředí pro pedagoga a danou situaci řešit. Obrátit se na tyto zákony jde i v případě, pokud vedení školy problém ignoruje a k situaci se nestaví správně.

PRAKTICKÁ ČÁST

8 Metodologie výzkumného šetření

Praktická část diplomové práce je zpracována formou kvalitativního výzkumu, jako metoda sběru dat bylo využito polostrukturovaných rozhovorů s učiteli škol v České republice, kteří se stali obětí šikany. Učitelé byli osloveni přes sociální sítě a pomocí e-mailových stránek škol. Pravdou je, že příliš mnoho respondentů, kteří by byli ochotni mluvit o šikaně, nebylo. Rozhovory probíhaly na osobních schůzkách, které se dopředu domluvily. V práci jsou zpracované 4 rozhovory. Zkušenosti každé respondentky jsou rozdílné, je však v nich možné identifikovat podobné znaky a následky šikany, kterým byly respondentky dle svých výpovědí vystaveny.

8.1 Výzkumný vzorek

Rozhovoru se zúčastnily 4 ženy, které byly ochotné promluvit o své zkušenosti. Bylo kontaktováno mnohem více lidí, ale účast byla velmi nízká. Žádný muž neprojevil zájem o rozhovor. Velký důraz byl dáván na popsání průběhu šikany již před rozhovorem pro nastínění situace a domluvení schůzky, ze které vyplyne mnoho důležitých dat. Během prvního rozhovoru (R1) vyšlo najevo, že v některých případech se nejedná o přímou šikanu z hlediska teoretických poznatků, ale učitel to jako šikanu k jeho osobě považuje. V tomto případě šlo o jeden kratší konflikt mezi agresorem a paní učitelkou. I tak bylo použito této zkušenosti a dat jako příklad správného jednání paní učitelky a ředitele školy při obraně proti útočníkovi. Je dost pravděpodobné, že při jiném postupu školy by k šikaně došlo.

8.2 Etika výzkumu

Prvním důležitým krokem bylo uspořádání otázek k polostrukturovanému rozhovoru. Protože se jedná o velmi citlivé téma, bylo nutné brát ohled na možnou zátěž na psychickou stránku respondenta během sdílení příběhu. Během rozhovoru došlo i k pláči respondentky. V tento moment byla poskytnuta útěcha, soucit a možnost dále neodpovídat, pokud by situace pro paní učitelku byla velmi nepříjemná. Samozřejmostí je zachování anonymity pro bezpečnost zúčastněných. Respondentkám byl poskytnut dostatek času a před začátkem rozhovoru jsem je upozornila na to, že pokud pro ně bude

některá z otázek nepříjemná, nemusí odpovídat. Rozhovory jsem nahrávala pomocí diktafonu v mobilním telefonu a následně přepsala pro analýzu. Získaná data byla použita k interpretativní fenomenologické analýze. Ta umožnila prohloubit a uspořádat získané informace do různých kategorií.

8.3 Polostrukturované rozhovory

Pro sběr dat bylo použito polostrukturovaného rozhovoru, kde byly otázky sestaveny, aby nám poskytly co nejvíce informací pro následnou analýzu rozhovorů. Polostrukturované rozhovory považuji za nejvhodnější metodu pro daný výzkum, jelikož hlavní výhodou této metody je dodržení daných otázek, které byly vymyšleny již před rozhovorem a mají za cíl zjistit základní informace příběhu. Následně pak během povídání respondentek tazatel pokládá další otázky, které byly vhodné pro další sběr informací a vyplývaly během povídání respondenta. (Kozel a kolektiv, 2006) Dané otázky, které byly v tištěné formě tedy sloužily jako opora a jejich seznam je uveden v Příloze A této diplomové práce. Nejdůležitější součástí rozhovoru bylo popsání celého příběhu od začátku až do konce, které pro paní učitelky byly nejnáročnější. Během oslovování jedné z potencionálních respondentek došlo i k popírání – přestože učitelka zažila nepříjemnou situaci, schůzku odmítla a popřela jakýkoliv konflikt s rodičem.

8.4 Respondenti rozhovoru

Pro praktickou část diplomové práce se mnou spolupracovaly 4 paní učitelky, které mají dlouholetou praxi ve školství. Vzhledem k tématu byl proveden účelový výběr respondentů na základě získaných kontaktů přes sociální sítě. Výzkumný vzorek je složen z učitelek z různých stupňů a škol – jedná se o paní učitelku na druhém stupni základní školy (R1), paní učitelku ve speciální škole (R2), paní učitelku a ředitelku mateřské školy (R3) a paní učitelku základní umělecké školy a ředitelku mateřské školy (R4). Veškeré údaje jsou anonymní pro zachování bezpečí zúčastněných. PU byly ochotné se mnou hovořit narovinu a o všem. Rozhovory byly velmi emotivní, proběhl pláč, rozzlobenost a spousta dalších emocí. Bylo vidět, že je těžké vzpomínat a popisovat situace, které zažily.

Respondent	Počet let v praxi	Zkušenost se šikanou	Doba šikanování
Paní učitelka ve speciální základní škole (R1).	23 let	konflikt od nevlastního otce dítěte	Jednorázový útok, paní učitelka se ihned začala bránit.
Paní učitelka na druhém stupni základní školy (R2).	28 let	Bossing, útoky rodičů, šikana od dětí	2 a půl měsíce
Paní učitelka a ředitelka mateřské školy (R3).	15 let	šikana od rodiče dítěte	4 měsíce
Paní učitelka základní umělecké školy a ředitelka mateřské školy (R4).	22 let	šikana od rodiče dítěte	2 měsíce

8.5 Interpretativní fenomenologická analýza

Pro metodu sběru dat získaných z polostrukturovaných rozhovorů byla zvolena interpretativní fenomenologická analýza (dále jen IPA), která nám poskytuje nahlédnutí a hlubší pochopení příběhu, který se ukrývá mezi řádky popsaných situací od respondentů. IPA pracuje se zažitými zkušenostmi, změnami a zážitky, které v sobě skrývají hlubší významy. Následně pak pomocí IPA výzkumník prozkoumává a vytváří úvahy, jak zažitá situace působí na člověka, který se svěřil během rozhovoru se svou zkušeností. Během výzkumu má tazatel možnost prozkoumávat daný příběh a hledat v něm souvislosti a působení zkušenosti na daného člověka. (Smith et al.,2009) Tato analýza je velmi vhodná k této diplomové práci hlavně z toho důvodu, že vychází ze zkušeností respondenta a slouží tak k jejímu pochopení a správnému uchopení celé zkušenosti. V IPA jsou velmi důležité 3 zdroje – *fenomenologie, hermeneutika a idiografický přístup*. (Kostíková, Čermák, 2013) Fenomenologie, která vychází ze

zkušenosti člověka, kterou prožil a hermeneutika, která se zabývá zkoumáním, jak jedinec, který příběh vypráví, situaci prožíval, jak o ní vypráví, na co dává důraz. S pomocí tohoto přístupu je možné pochopení a uchopení situace a smyslu toho, proč to respondent řekl a jaký to má smysl v celém sdělení. Idiografický přístup je takový, kdy se tazatel dostává velmi hluboko a zkoumá data od respondenta, je to přístup zaměřený na jedince, na jeho subjektivní svět, v kontrastu s přístupem nomotetickým, který zkoumá obecné psychologické zákonitosti. To nabízí možnost prozkoumání a následného porovnávání příběhů a zkušeností, které mohou být na první pohled odlišné, ale můžou toho mít mnoho společného. (Kostíková, Čermák, 2013)

8.6 Cíl výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření je získat podstatné informace o průběhu a nebezpečích šikany učitelů a popsat zkušenosti učitelů, kteří se stali obětí šikany. Práce si klade za cíl poskytnout různé pohledy na tuto citlivou problematiku a tím poukázat na problémy, které se mohou v komunikaci s žáky, rodiči i vedením vyskytnout. Získání dat a analýza praktické části bude sloužit i jako zdroj informací pro veřejnost, která často nemá o šikaně učitelů ani zdání.

V rámci výzkumného šetření byly formulovány tyto výzkumné otázky:

8.6.1 Výzkumné otázky

1. Jaká je zkušenost učitelů, kteří zažili šikanu?
2. Jaké obranné strategie v takové situaci využívali? (Ať už vnější či vnitřní)
3. Jaký vliv má poskytnutá podpora pro učitele, který prochází šikanou?

9 Výsledek analýzy IPA – rozhovory

Prvním úkolem analýzy dat je rozebrání jednotlivých rozhovorů a vytyčení nejdůležitějších částí, které jsou klíčové v této práci. Následující informace jsou rozděleny do pojmenovaných podkapitol, které svým způsobem popisují danou pasáž sdělení učitele. Analýza je doplněna citacemi z rozhovorů pro lepší upřesnění situace a vstoupení do příběhu respondenta.

9.1 Analýza IPA – respondent 1

Respondent 1 (R1) tedy paní učitelka speciální základní školy, se podělila o zkušenost, kterou prožila před 5 lety ve škole, kde dodnes pracuje. Útočník byl nevlastní otec chlapečka, který docházel do rehabilitační třídy, kterou vedla paní učitelka. Dle tvrzení PU, která má zkušenosti z různých typů školy, je na speciálních školách dle jejího názoru šikanování učitelů častější než na běžných školách v České republice. Rodinu paní učitelka popsala jejími slovy jako „*sociálně úplně šílená rodina.*“ Během rozhovoru respondentka působila velmi mile, byly vidět náznaky nervozity a v rysech chování bylo patrné, že je PU nepříjemné o tom hovořit. Fyzickými projevy během rozhovoru bylo také zhoršené dýchání, klepání nohou, neustálé hraní s prsty rukou a horší vyjadřování s klepáním v hlase.

Komunikace jako kouzlo osvobozující od všech problémů

Ve společnosti se setkáváme s odlišnými lidmi a každý z nás je naučený jinému chování. Ve skoro každém zaměstnání spolupracujeme s různými lidmi a musíme se naučit odlišovat vhodné a nevhodné chování, způsob jednání a celkový přístup a respektování druhé osoby. V tomto případě paní učitelky jsme narazili na hlavní problém, a tím je komunikace ze strany rodičů a celkové zanedbávání dítěte. Jakmile komunikace nefunguje, nastávají dlouhodobé problémy. A ty měla paní učitelka s rodiči chlapce, který podle slov paní učitelky „*chodil do školy zanedbanej, špinavej, smrděl fakt ... (pauza) museli jsme mít neustále otevřený okna a venku bylo minus 10 a my jsme furt museli větrat, protože prostě ve třídě se nedalo být, navíc nosil šílený svačiny, takový bych nedala ani psovi, natož dítěti.*“

Jak se tedy paní učitelka měla zachovat? Jak sama upozornila během rozhovoru, nejvíce jí šlo o bezpečí dítěte, a tak se rozhodla vhodnou formou informovat maminku a

nevlastního otce. Maminka vše odkývala a žádná změna nenastala. Následovalo zhoršení problému, kdy chlapec „*měl na sobě zatípané cigarety a vytrhané vlasy.*“ Matka vše popírala a paní učitelka upozornila sociální pracovníci. Opět je důležité zdůraznit, že paní učitelka se bála o chlapce a věděla, že je doma něco v nepořádku. Situace pokračovala zlomenou rukou dítěte. Matka důvod sdělila jako rvačku mezi sourozenci.

Útok od slabého, který se cítí jako hrdina

Vzhledem k tomu, že R1 více komunikovala s matkou, čekala učitelka případný konflikt spíše ze strany matky dítěte. Velký omyl. Útok přišel od agresivního nevlastního otce, který vtrhnul nečekaně do třídy a před všemi dětmi a asistentkami chytil paní učitelku pod krkem a začal rvát: „*Ty jsi skončila ty píčo, ty jsi svině, já tě zničím, už nikdy v životě nebudeš učit.*“ Nikdo nedokáže popsat, jak se musela paní učitelka cítit. Nikdo, kdo nezažil situaci, kdy si muž dovolí na ženu a využije své síly. I tak se svěřila s tím, že se nejvíce bála, jak na útok zareagují děti.

Já tvoje oběť nebudu!

I když se nevlastní otec cítil jako „hrdina“, opravdovým hrdinou zde byla paní učitelka. Její obrana proti útočníkovi byla ukázkovým příkladem toho, jak ukázat svou dominanci a nenechat se rozhodit. Paní učitelka se vysvobodila z role oběti svým odhodláním a okamžitým řešením situace, kdy s otcem dítěte ihned po útoku zamířila za ředitelem školy, kde věděla, že jí bude poskytnuta pomoc.

„Takže jsem ho odvedla do ředitelky. No a... (pauza) odpoledne po škole jsem šla podat trestní oznámení. Jakože mě teda napadl, že na mě hulákal, že mě vyhrožoval, že byl na mě sprostěj a naštěstí mě nic neudělal.“

Dodala, že si myslí, že „*kdybych nenastoupila rázně a neřekla a dost a jdeme za ředitelem a byla bych nějaká, já nevím, prostě méně autoritativní člověk, tak by mně asi i natáhl.*“

Hrdina jen na oko

Můžeme tak vidět správný přístup pedagoga vůči agresorovi, který měl fyzickou převahu. Paní učitelka rázným přístupem – možná jen navenek, jelikož vnitřní emoce byly jistě odlišné – ukázala, že se nenechá zahnat do kouta a nevlastní otec tak ztratil svou sílu a odhodlání. Otec byl „hrdinou“ opravdu jen na malou chvíli ve třídě. Zde je

znázorněno časté chování útočnicka, který cítí fyzickou či psychickou převahu nad obětí, ale jakmile přijde rychlá a silná odpověď druhé strany, ztratí veškerou svou moc a ustoupí. V rozhoru proběhla otázka, zda se pán dále bránil. Odpověď by se v tomto případě dala předvídat.

„Ne, ne, ne, nebránil. On si totiž myslel, že on je v právu, on si myslel, že brání to, že to dítě chodí do školy čisté, všechno připravené, svačiny v pořádku, že jako jenom já mám furt nějaký problémy a já na ně žaluju sociálce a soudu, no.“

Zde se odhaluje zcela odlišné představy agresora a PU o celkovém prospěchu dotyčného žáka. Zatímco otec považoval starost o dítě za dostatečnou, učitelka vzhledem ke svým profesním znalostem odhalila případ týrání a upozornila na něj. Agresivní reakce otce mohla pramenit i ze strachu z odhalení domácí situace chlapce a značila jeho snahu popřít veškeré problémy. Paní učitelka měla tendenci několikrát v rozhovoru zmínit, že má rodina soudní dohled.

Co by bylo, kdyby...

„Takže kdybych ho neodvedla k tomu řediteli a nepodala to trestní oznámení, tak by se to určitě stupňovalo, protože kdyby zjistil vlastně ten agresor, že jsem jen malá úča jako snadná kořist, tak možná, že by si na mě i někde počkal.“

V tomto tvrzení je znázorněno, jak učitelka chápe postoj útočnicka – učitel je podle ní pro agresora snadná kořist, někdo, kdo si nechá vše líbit. Respondentka zároveň poukazuje i na fyzický rozdíl mezi sebou a útočником, který agresorovi dodává pocit převahy nad svou obětí. Velmi by mě v tomto případě zajímal pohled agresora, zda by zvládl vysvětlit tuto situaci a své pocity v této chvíli - co ho vede k agresí k jiným lidem a proč si vylévá vztek na nevinných lidech.

Toto se ovšem již nedozvíme. Muž je ve vězení z důvodu napadení své partnerky, jak mi sama sdělila PU.

Přirozená paranoia

Následky může mít šikana všelijaké. U paní učitelky se projevila paranoia, kterou i ona zmiňuje v rozhovoru. Za vše mohly i výhrůžky, že si aktér počká na její děti, které vedly paní učitelku k vyfocení SPZ auta, jež rodina agresora vlastní. Zároveň byla nucena

varovat své nejbližší o nastalé situaci a předat informace o tom, jak se případně bránit a kdy i volat policii.

„jsem koukala, kde na mě někdo z těchhle těch vyskočí. Měla jsem trošku strach i po městě, že jsem se opravdu koukala, jestli někde není auta jejich.“

„...bála jsem se nejen o sebe, ale bála jsem se i o svou rodinu.“

Paní učitelka situaci prožívala s pocity strachu a psychického zhroucení, kdy popisuje, že *„byla sesypaná“* a o situaci se podělila s manželem, který jí dodal potřebnou podporu a sílu. Do práce chodila s nechutí, kdy sdělila, *„jsem se ráno vždycky vzbudila a říkala jsem né, já tam nechci.“* Docházet do zaměstnání s těmito pocity musí být velmi vysilující a demotivující. V příběhu můžeme identifikovat podstatnou roli blízkého okolí oběti jako zdroj psychické podpory. Pozitivní a podporující vztahy s rodinou se ukazují jako podstatný element, který ovlivňuje následky traumatické situace. Všimněme si však, že blízcí jsou zároveň zdrojem obav, především v případě, kdy dochází k vyhrožování ze strany agresora.

Škola jako zdroj podpory

Podpora by měla být základním prvkem v každém školním prostředí. Potřebují ji všichni a hlavně ti, kteří si prošli podobnou traumatickou zkušeností jako paní učitelka. Zde se ředitel školy zachoval v podstatě ukázkově a vyvaroval se tak dalším potížím, které mohly nastat. Popsaná situace tak může sloužit jako vzor dobré praxe, jak postupovat v podobných případech: *„Neměli jsme problém o tom mluvit, ba naopak jakoby chodili za mnou a jako kdybych potřebovala, tak at' se ozvu.řešilo se i krizovým plánem, že nemůžu být ve třídě sama, že tam vždycky někdo musí být s tou učitelkou, pokud je v té třídě nějaký takovýhle problémový rodič...“*

Z této situace lze identifikovat hned několik pozitivních ukazatelů vhodné reakce na problém:

1. Komunikace s učitelkou a nabídka pomoci nejen ze strany ředitele, ale i kolegů. Situace nebyla tzv. „zametena pod koberec“, ale byla řešena kolektivně i osobně;
2. Oficiální reakce na situaci – tvorba krizového plánu, který by mohl fungovat v podobných krizových situacích a který by umožnil rychlejší reakci v budoucnu;

3. Poskytnutí ochrany paní učitelce a následná komunikace ředitele s rodičem, který vysvětlil přímo pánovi, že se takto chovat nesmí a dodal paní učitelce odvalu, že má plné právo na to, podat trestní oznámení.

Shrnutí

Jak již bylo zmíněno před tím, tuto situaci nelze identifikovat jako šikanu, jelikož konflikty neprobíhaly dlouhodobě. I tak je dle mého názoru velmi důležité se podělit o tuto zkušenost paní učitelky. Vzhledem k povaze komunikace s otcem chlapce je pravděpodobné, že by potíže nadále přetrvávaly, kdyby nebyla zavedena opatření vůči agresorovi. Tato situace je především ukázkou toho, jak silnou a odvážnou osobnost paní učitelka má. V rozhovoru sama vyzdvihla, že osobnost člověka hraje velkou roli pro pedagogickou profesi, která dle respondentky má v současnosti nízké uznání veřejnosti. *„Učitelé se sebou nemůžou nechat zametat. Musí být silný a bojovat.“*

Rozhovor je i poučením a ukázkou představy agresora jako typického „hrdiny“, který šikanuje a upozorňuje na svou moc. Když se však oběť agresorovi postaví, svou zdánlivou převahu brzy ztrácí.

Přístup paní učitelky a vedení školy k problému by mohl posloužit i jako inspirace pro řešení podobných situací. Je zde ukázáno, že šikana je souhrn mnoha negativních emocí, které působí na člověka, ale i jeho blízké okolí. Je neuvěřitelné chodit do práce, nebo do města s tím, že se bojíte každého rohu a toho, kdo se kde objeví. Každý, kdo prochází jakýmkoliv problémem, který tíží jeho psychické zdraví, by měl vyhledat oporu u vedení i v osobním životě. Zde měla paní učitelka neuvěřitelnou podporu ve svém muži, který s ní pro zlepšení sebevědomí a dodání odvahy začali chodit na sebeobranu. Můžeme usoudit, že útočník neměl promyšlený plán, ale jednalo se spíše o výbuch emocí, který si vylil na paní učitelku, která jen chránila žáka, u kterého podle všech ukazatelů probíhalo domácí násilí. Toto se může stát každému pedagogovi, protože nikdo neví, s jakým rodičem se setká a co ho v tomto zaměstnání čeká. Situace byla krátkodobá, ovšem mohla dojít až do šikanování, kdyby okamžitá obrana nepřišla.

Podle názoru paní učitelky, probíhá šikana velmi často hlavně na speciálních školách. Jako příčinu si vykládá přístup rodičů, se kterými je spolupráce horší a horší.

Klesá i celkový respekt vůči tomuto povolání, které je ve světě potřeba a vždy ho potřeba bude. To si ovšem moc lidí neuvědomuje.

9.2 Analýza IPA – respondent 2

Druhý rozhovor byl jeden z těch těžších. Je zde spojeno mnoho okolností, které působily na celý proces šikany, kterým si paní učitelka na druhém stupni základní školy, dle svých slov prošla. Vše začalo šikanou ze strany dětí, které používaly digitální technologie, hlavně mobilní telefony pro focení a upravování fotek za účelem zesměšnění a ponižení učitelů. V momentě, kdy pravda vyšla najevo, se problém nezačal řešit, ale „zakopával pod koberec“. Paní učitelka nenechala situaci být, ale rodiče se spojili s paní ředitelkou a postupovali proti respondentce, proti které se vše začalo obracet.

Zlo pomocí digitálních technologií

Práce s dětmi může být velmi náročná. Každé z nich je jiné, prochází jinými formami výchovy v různých sociálních prostředích, je naučené různým zvykům a pohledu na svět. V této situaci jsou žáci paní učitelky spouštěčem celé situace, kterou prožila. Jak se cítí učitel, který je zesměšňován dětmi? Jaké to je se otočit k tabuli, kdy pedagog neví, zda žáci používají tajně telefony a fotí si ho pro své potřeby a pro získání zesměšňujících fotografií?

„... vlastně ty fotky dál vřely na sociální síť s tím, že ještě různě zpět tvořily, přidělaly, přikreslily tím mobilem nějakýmá téma aplikacema tam přinesly třeba kravský rohy nebo vemena a pod to napsaly prostě ještě dělaly třeba i selfička, že tam jako se vyfotily takhle částečně s tím učitelem, který zapisoval do třídnice. Já třeba jsem tam byla vyfocená, jak píšu na tabuli nějakou větu takhle znetvořená a tomu prostě napsaný: trapárna je zas čeština, je tu mada vopruz a podobně.“

Může se stát, že žáci nevnímají své nevhodné chování jako problematické, přijde jim to velmi vtipné mezi sebou a focení berou jako hru a pro získání pozornosti. Roli zde může hrát i puberta a nerespektování autority učitele. Sama paní učitelka přiznala, že dle svého názoru autoritativní je, že je to známá informace o ní a že si na tom zakládá. Vzhledem k tomu, že však focení probíhalo během každé vyučovací hodiny, byl to velmi rušivý element pro paní učitelku a její práci. Situace, kdy se učitel snaží předat učivo dětem, které si z něj akorát dělají legraci a ani si uvědomují, že dělají něco, do druhému

může ublížit, je pro učitele velmi psychicky náročná. V horším případě si to děti i uvědomují, ale je jim to jedno, nebo z toho mají radost.

„Tam na těch sítích byly fotky těch různých učitelů, tak s jídlem rostla chuť, takže pak se do toho začalo zapojovat čím dál víc těch dětí v té třídě, protože samozřejmě mezi sebou se špičkovaly, kdo dokáže víc a kdo ještě tohohle učitele a kdo tohohle učitele a kdo to zvládne, že jo. (pauza) Takže pak měly mobily prostě v lavici připravený a fotily nás už třeba i v momentě, kdy člověk v nějakým způsobem sklonil hlavu, kouknul do učebnice, tak nás fotily.“

Na fotkách byla nejen tato paní učitelka, ale i další pedagogičtí pracovníci a zvětšující se popularita fotografií lákala k pozornosti další a další žáky. Mnoho lidí má rádo pozornost a obdiv a u dětí to platí dvojnásob. A to bylo to, co se žákům v tento moment tak líbilo. Situace se tak nadále stupňovala.

Selhání vedení

Paní učitelka se chopila celé situace a rozhodla se zesměšňování zastavit. Určitě by v této atmosféře nikdo nechtěl pracovat. Muselo to pro učitele být velmi demotivující. Zvláštní ale bylo, že schopná se ozvat, byla jen tato paní učitelka. Správným postupem vedení by v tento moment bylo okamžité řešení situace – diskuse s dětmi o nevhodném chování na školní půdě a pokusit se zrušit skupinu na sociálních sítích, identifikovat viníky a jejich potrestání, pokud by situace pokračovala. Vhodné by byly i následné diskuse dětí se školním psychologem, který by s dětmi dlouhodobě pracoval v problematice šikany a jejích následků. Důležitým krokem je tak především pojmenovat toto chování jako šikanu a následně komunikovat s viníky i oběťmi, a především se postavit za své zaměstnance.

Situace ovšem proběhla naprosto odlišně. Co se dá považovat za správné byly probíhající schůzky s rodiči dětí, kde byli všichni aktéři přítomni a situace se měla vyřešit. Paní ředitelka, ale každý den říkala něco jiného. Kdo by se mohl vyznat v situaci, kdy paní ředitelka s vámi jeden den souhlasí a druhý den popře i to, že jste spolu o tom mluvili. *„s paní ředitelkou nebyla domluva...“* *“nejprve teda, že jakoby musí nastat potrestání a od tohodle záměru pak zas jakoby obratem ustoupila, protože já jsem jako také byla pro to potrestání a nakonec ona tedy nevím proč, ale druhý den změnila názor a vlastně, že potrestání ne, rozhodně ne žádné radikální, maximálně jenom nějakou poznámku.“*

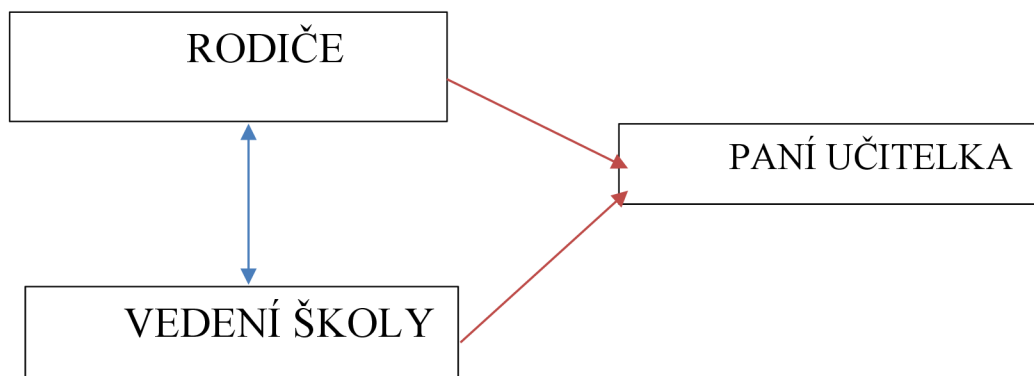
Zde identifikujeme první problém – protichůdné a nejasné reakce vedení školy, které odmítlo přistoupit k opatřením. Problémy se tak nadále stupňovaly a rodiče začali vyhrožovat paní učitelce soudem, kdy se paní ředitelka nepostavila na stranu paní učitelky, ale proti ní. Ukázalo se, že se jedná o vlivné rodiče a známé paní ředitelky. *„Paní ředitelka tak jako pokyvovala, že ano, že mě dají k soudu a udaj za porušení GDPR“*. Paní učitelka se tedy ocitla v bodě, kde byla zesměšňována, a ještě to všichni ostatní považovali za její vinu a že trpět bude ona. I během rozhovoru bylo vidět, že vzpomínky na toto období byly pro respondentku velmi silné a psychicky náročné – během rozhovoru se celá klepala a plakala, jako kdyby situaci prožila včera.

„...ona nehájila mě v momentě, kdy tam byl, kdy tam byl ten dialog mezi rodiči a mnou a vedením školy, tak to vedení školy, svými názory a dalšími jakoby tak podporovalo ty rodiče“

„Problém byl až na policajty, ale nic takového neproběhlo. A ve finále ještě proběhlo to, že kdybych ty fotky neměla zálohovaný, že ona potom jako ředitelka z domova večer obvolává ty rodiče tak, aby oni zařídili, že do rána ty fotky jsou všechny smazaný a stažený, že vlastně, abych já ty důkazy neměla, ale já v momentě, když jsem na to vedení šla, tak už jsem ty fotky měla zálohovaný, jo, s čímž ona nepočítala. Ona je vlastně jako sólo, pak obvolala, aby proti mně neměli vlastně, abych já proti nim neměla důkazy.“

Domluva za zády s rodiči je velkým pochybením ze strany nadřízeného. Dá se nazvat až neprofesionálním chováním. Dle popisu situace je pravděpodobné, že paní ředitelce šlo nejvíce o udržení dobrých vztahů s rodiči a kolektiv školy byl na úplně jiném místě. Paní učitelka mi popsala i další nevhodné přístupy, které byly na škole nastoleny.

„...já jsem třeba napsala poznámku za nevhodné chování a ona si nás zavolala do ředitelny ta ředitelka a říká nám, že odted'ka jí budeme než napíšem poznámku, tak přijdem do ředitelny a řekneme jí, komu tu poznámku chceme napsat a ona schválí, jestli to můžeme tomuhle dítěti napsat.“ Na škole se tedy rozdělily skupiny dětí na ty, ke kterým si nemůžete dovolit nic a na ty, které jsou vedení jedno. Dalo by se to popsat, jako jedna velká nespravedlnost. Je velmi těžké určit, co k takovému chování paní ředitelku vedlo. Každopádně byl její styl vedení a řešení problémů dle popisu respondentky silně neprofesionální a problematický.

My jsme rodiče, ty nás budeš poslouchat!

Spolupráce s rodiči je v situacích jako je tato, těžká. Paní učitelka nemohla vědět, jakou verzi příběhu žáci rodičům doma vypráví. Mohou si hodně věcí vymyslet, protože se samy děti bojí potrestání, jak ve škole, tak i doma. Výchova může být různá a snížená známka z chování, za kterou si paní učitelka stála, by jim zničila prospěch ve škole. V ideální situaci by žáci přiznali chybu, omluvili se a dokázali tak, že jsou si vědomi svých špatných činů a mrzí je to. Rodiče by upozornili na závažnost situace a pro jejich děti by to bylo ponaučení do příštích let. Jenže v situaci paní učitelky se rodiče rozhodli hodit vinu na nesprávného – respondentku, která bránila svou osobu, své kolegy a svobodu všech. Byl to marný boj. Po rodičovských schůzkách paní učitelka nevěděla, jak dál a co s ní bude.

„... kdy já jsem těm rodičům přesně řekla, jak to bylo. Oni teda nereagovali na tom rodičáku, ale druhý den znovu přišli ti 3 rodiče těch největších aktérů, kdy my jsme vlastně měli stažený fotky. Ukazovali jsme jim, argumentovali nebo argumentovala pak už jsem jenom já, tak to vlastně nakonec se to otočilo tak, že paní ředitelka vlastně společně s těmi rodiči se rozhodli, že mě jednak udaj k soudu za porušení GDPR, že jsem jako si dovolila před tou třídou zmínit ty jména těch konkrétních aktérů. Takže mě pošlou jakoby, že mě dají k soudu“ Paní učitelka a všichni proti ní. Tak by se dal popsat tento odstavec příběhu.

„přišlo i vyhrožování od rodičů, že si nikde jinde ani neškrtnu.“

„... 2 skupiny rodičů, kdy teda ta skupina u okna si mě takzvaně podávali, že jako co si to dovoluju, že porušuju to a to, co to je za přístup, co si myslím jako a vyměňovali se na tom, no a nikdo mě tam nepodpořil, protože ta učitelka, která tam byla, tak neměla

vůbec žádnou odvahu, nic, nechtěla se do ničeho plést ta třídní jejich. “ I to, že se nikdo jiný nerozhodl o boj s paní učitelkou proti nespravedlnosti, vypovídá o strachu, který byl součástí školního prostředí. Odhaluje se tak negativní vliv vedení školy na celkové klima školy a kolektiv učitelů i žáků. V prostředí, které svým podřízeným neposkytuje potřebnou podporu, se tak častěji objevuje strach a neochota řešit problémy, a naopak je zametat pod koberec.

“ta jedna maminka na mě začala rvát, že si nikdy nemyslela, že jsem taková, že jsem přece máma a že přece nemůžu dopustit, aby nějaký dítě bylo takhle strašně trestáno... “

„...ten pan tatínek řekl, že vlastně já šikamuju jejich děti, že on mě obvinil tam z šikany přímo na tý schůzce, že já ty děti šikamuju, že oni se bojejí chodit do školy a on vlastně mě dá k soudu za šikamu té třídy těch dětí. jo, tím vlastně tam jakoby to nastavil nějak tím mě jakoby hrozně překvapil... “

Je nutné upozornit, že popis celé situace je především pohledem respondentky, jejích vzpomínek a pocitů, které sama cítila. Dle popisu situace se jednalo o cílené vyhrožování, které je formou šikany, kdy jedna strana cítí moc a slabost druhé strany, která se dá využít. Jestliže za osobou, která je terčem šikany, nestojí vyšší moc, v tomto případě vedení školy, nemá se jak v daný moment bránit. *„Oni vlastně byli jakoby proti mně, stáli oba proti mně, a to v tu chvíli nemám kde brát že jo.“* Respondentka se cítila bezmocná, a právě bezmoc je jedním z podstatných znaků obětí šikany.

Paní učitelka se svěřila s tím, že o svých problémech mluvila u doktora, který jí poradil, aby to nenechala být a začala se bránit. Nikdo ovšem netušil, že i sestry v ordinaci doktora jsou kamarádky jedné maminky, které předaly informace, které zde sdělila panu doktoru. V tento moment došlo i k porušení lékařského tajemství, kdy pracovní konflikt přerostl i do útoku v prostředí mimoškolním. To přispělo k tomu, že se nikde necítila v bezpečí a nikomu dalšímu se s problémem nesvěřila.

Dle slov respondentky se paní ředitelka zachovala nevhodně nejen v komunikaci s rodiči, ale zároveň velmi nevhodně řešila i komunikaci s dětmi o nastalém problému *„...ta ředitelka šla k těm dětem a řekla, že jsem se zbláznila a že už se nikdy nevrátím.“*

Předem vymyšlený plán

„Tam vlastně se čekalo, za jak dlouho jakoby to vzdám a přestanu usilovat o to potrestání.“ Paní učitelka se ocitla v situaci, kdy nevěděla, kudy utéct od problému. Situace se táhla nečekaně dlouho a paní učitelce postupně docházely síly. Rozhodla se tedy pro volbu odchodu ze zaměstnání. *„...já jsem pak vlastně jakoby odešla z té školy, protože může člověk bojovat s rodiči, ale nemůže bojovat s vedením školy, to prostě nelze.“* To nejspíš paní ředitelka s rodiči brala jako výhru. Svědčí o tom i to, že na její pozici byla velmi brzy přijata jiná paní učitelka, což respondentka cítila jako další zradu. *„seděla cizí ženská na můj židli a pracovala s mejma ne se školními, ale s mejma pomůckama, s mejma zápisama. Učila z mejch příprav, neříkám, kdyby tam ležely školní učebnice a ona si vzala školní učebnice, ona si vzala domů moje pracovní sešity mnou podepsaný, aby si z nich přepsala věci k sobě přes vánoční prázdniny a ta ředitelka mi do očí tvrdila, že to nemohla udělat, že ona by to v životě neudělala. Udělala.“*

V tento moment jsem jen z vyprávění paní učitelky cítila velkou křivdu. Respondentka celé chování ředitelky chápe jako osobní pomstu, které byla motivovaná rozdílnými názory na vedení školy a celkovým nevhodným vedením školy. *„U ni je ale všechno nedodělaný, ve všem bordel, všechno nijaký. To tak bylo jo a já prostě tohle nesnesu. Takže já jsem se snažila za ni jít, ale ne ve zlým jí říct, tohle je potřeba, abys dotáhla, tohle je potřeba udělat a jí to podle mě lezlo strašně na nervy. Jí vadilo, že jí někdo si dovolí opravovat a ve finále ještě nedej bože má pravdu ten člověk.“* Charakter a osobnost člověka v řešení situací hrají velkou roli a je vysoce pravděpodobné, že v rámci konfliktu hrály roli osobní i antipatie.

Život s nočními můrami

Paní učitelka tedy zvolila jako řešení problému útěk. Svěřila se mi, že kdyby byla nyní v podobné situaci, zvolila by stejně. Vzala si z této zkušenosti velmi moc. Nyní již nechodí s každým problémem za ředitelem školy, ve které nyní pracuje. I to je zde důležité zmínit. Nenechala se odradit a znovu se vztyčenou hlavou šla do nové základní školy, kde je nyní velmi spokojená. *„vlastně jí děkuju, že mi umožnila, abych pracovala někde, kde jsem šťastná. Ale já nemám na to tu sílu jí to říct. Ale myslím si, že bych se asi nezachovala jinak.“* Sdělení může vypadat velmi pozitivně, ale následky má paní učitelka dodnes. Zažitá situace je v ní zakotvená a jen těžko říct, zda se vůbec na takové trauma

dá zapomenout. Během rozhovoru a hlubšího popisování emocí se paní učitelka několikrát rozbřečela. Rány na duši se stále nezahojily.

„Furt jsem si jako kladla sama sobě a já jsem obviňovala vlastně jakoby sama sebe, že se jim to špatně vysvětlila, že je to nepochopili, že nepochopili já, co jsem ještě měla jako za důkazy, protože oni to nemohli pochopit. Přece to nemohlo bejt nijak jinak. Já jsem jim to špatně vysvětlila asi, no.“ Nejhorší na celém tomto průběhu je to, že paní učitelka vinila sama sebe – objevuje se zde jev, kdy oběť viní sama sebe ze situace, která nastala. Tento pocit viny, který nadále přetrvává, následně ovlivňuje další chování v jejím životě.

„Takový to zklamání, hlavně, protože člověk nemá oporu v tom vedení, tak jsem hlavně jako byla zklamaná. V tu chvíli jsem byla hrozně zklamaná, a hlavně se mě třeba i ptali různě, že jo jak u doktora, tak i prostě pak třeba tady ve škole se mě ptali a vy jste se s tou ředitelkou neznala? Já říkám, já jsem s ní 10 let pracovala...já jsem s ní pracovala, já jsem se s ní znala, ona znala mě, několikrát jsem ji vytáhla z průšvihů, když jsem za ní lepila nějaký její bordely jo, když jsem je mlčky dotahovala, aby ten průšvih nebyl. Jo, a přesto takto prostě vyšší moc. Ty rodiče mají vyšší moc, než vyučující“

Paní učitelka popsala zneužití nadřízené pracovní pozice, které s sebou nese i nerovné postavení mezi učitelem a ředitelem. Zklamání přichází přirozeně z neposkytnutí pomoci a rodiče využívají svou sílu proti pedagogům. Dále se paní učitelka cítila ukřivděná, protože stále nemohla pochopit vzniklý problém, kdy si ani neuvědomovala, že se opravdu jedná o šikanu. Neustále hledala své chyby. Následky byly fatální. V rozhovoru zároveň opět vidíme, jak respondentka vnímá vztah učitele a rodiče – především v porovnání s prvním příběhem. Pokud je vedení školy ochotné situaci řešit a v případě, že se zjistí pochybení na straně dětí, se postavit za své zaměstnance, je konflikt vyřešen výrazně rychleji a efektivně. Pokud se však vedení školy bez reflexe situace přikloní k jedné straně, vzniká mocenská nerovnováha, která má nejdrtivější následky právě pro oběť šikany, která se cítí bezmocná.

„Vlastně ta no ta psychika, to je takový svinstvo. Já měla strašný noční můry, kdy mi padaly mrtvoly do postele...prostě jsem se vzbudila a já jsem tam před sebou viděla, že mi takhle padají ty mrtvoly, hrozný, nikdo si to neumí představit. Já jsem nemohla jet na nákup do (název města), protože jsem nemohla jet přes (místo, kde se nacházela ZŠ).“

Nikdo si nedovede představit, prostě ta škola je prostě u hlavní silnice a já jsem se nemohla soustředit na to řízení toho auta. Takže já jsem třeba takový 2 měsíce Jezdila objížďkou, abych se tomu vyhla. Můj bože, kdyby tam někdy někdo stál.“ Celý rozhovor o tomto tématu probíhalo se slzami na krajíčku. Bylo to hrozné i pro mě jako tazatele. Na paní učitelce byla vidět velká bolest. Dodnes prožívá to, že paní ředitelku nikde nechce potkat. Neví, co by dělala.

Shrnutí

Tento rozhovor mi poskytl tolik dat pro praktickou část, že již během rozhovoru s paní učitelkou jsem věděla, že přímo tento rozhovor v mé práci nesmí chybět. Podle toho, jak učitelka situaci popisuje, můžeme identifikovat výskyt šikany z více stran. Nedřívě od žáků, kteří nakonec ani nebyli potrestáni a následně hlavně od nadřízené přímo na školní půdě. Jedná se tedy o příklad mobbingu, blíže bossingu, neboli šikany na pracovišti. Škola působí skvěle možná tak navenek, ale uvnitř se skrývá peklo. Nejdůležitějšími aspekty v tomto výzkumu je hlavně neposkytnutí podpory, a naopak nevhodné reakci ředitelky. Mocenská nerovnováha v nastalém konfliktu umožnila jednotlivým skupinám pokračovat v osobních útocích, aniž by se mohla oběť účinně bránit. V příběhu byl i jasný nedostatek respektu dětí vůči učitelům, který (dle výpovědi respondentky) byl velmi nevhodně podpořen i ředitelkou školy. Ale i rodiče, kteří místo toho, aby uznali pochybení svých dětí, obrátili problém ve spojení s paní ředitelkou proti paní učitelce, která chtěla potrestání za nevhodný přístup ve školním prostředí. Nepříznivé klima školy nadále ovlivnilo i reakce ostatních učitelů, kteří sice byli pravděpodobně vystaveni podobné šikaně, ale rozhodli se mlčet.

Rozhovor je důležitý i pro ukázání, jak fatální následky může šikana mít, a to pro každého z nás. Paní učitelka krásně pracovala se sebereflexí, kdy popisovala prožívání celého průběhu šikanování. Emoce byly natolik silné, že nešly udržet ani při rozhovoru. Byl to jediný rozhovor, u kterého se mi paní učitelka rozbřečela. Až tak traumatizující to může být zážitek. Překvapením bylo, že by nezvolila jiný způsob řešení, kdyby mohla vrátit čas. I tak by zvolila stáhnutí se ze situace. Zde je vidět rozdílnost v osobnostech člověka, ale i v jednotlivých situacích, kdy pod tlakem volíme různé strategie jednání. Velmi jistě působil strach a to, že se cítila sama a bez pomoci. Během prožívání situace

se ale pohled na věc může rapidně změnit a tu tíhu, těžkou atmosféru a doléhání okolí ji přinutilo k tomu se vzdát a změnit zaměstnání. Za důležité považují i to, že i přes hrozný zážitek nevzdala učitelství a dále pracuje na jiné základní škole. V tom případě je i ona člověk, který se stal silnější a rozhodl se štěstí hledat někde jinde, což se dle slov paní učitelky povedlo.

9.3 Analýza IPA – respondent 3

Třetí rozhovor proběhl s paní učitelkou a ředitelkou mateřské školy. Zde proběhla šikana ze strany otce vůči paní ředitelce. Situaci mi detailně popsala a je velmi překvapující, z jakých situací může šikana vzniknout. První problém proběhl z důvodu neshody mezi dvěma dětmi, kdy jeden z nich byl syn agresora. Mezi malými dětmi vznikají drobné konflikty často a bývají o všem, co je napadne. Většinou se situace vyřeší rychle formou domluvy, nebo s pomocí paní učitelky, která si s dětmi o problému promluví.

Paní učitelka = snadná kořist

Jak již bylo zmíněno v úvodu, celá situace vznikla drobným konfliktem - plácnutím chlapce jiného kamaráda během pobytu v mateřské škole. Paní učitelka byla přítomna a sama odhadla situaci jako nevinnou drobnou neshodu, proto jí na místě neřešila. Rodičům při odchodu dětí předala informace a považovala záležitost za vyřešenou. Každá paní učitelka by tuto situaci hodila za hlavu a asi nikdo by nečekal, co přijde dál. Paní učitelka se však musela potýkat s velmi agresivním chováním tatínka, který se rozhodl zaútočit a popřít veškeré informace, které mu byly poskytnuty v den rozepře dětí. Paní učitelka se podělila o zážitek se slovy: *„všechny informace totálně překroutil a já neměla svědka, takže jsem se neměla jak bránit ... pokračovalo to teda tak, že rodič jakoby byl čím dál víc agresivní v našich rozhovorech, nepříjemnej, otrávenej, takovej prostě jak kdyby si potřeboval na někom vylejt zlost a my byli jednoduchá kořist.“* Je zajímavé, že i zde se objevuje ve výpovědi respondentky pocit, že rodič nad ní cítí moc. Poukazuje na nerovnost postavení ve vztahu učitel – rodič. Vzhledem k tomu, že se opět objevuje situace, kdy je agresorem muž vůči ženě, může hrát roli i fyzická převaha agresora jako muže nad ženou, který volí zdánlivě fyzicky slabší oběť.

Situace postupovala tak, že komunikace s otcem byla čím dál horší *„...na mě začal řvát před třídou, jako na ředitelku, ale vlastně začal řvát i na kolegyni ve třídě...on na*

nás začal, že chce vidět veškerou dokumentaci, kterou vedeme k jeho dítěti, všechno začal fotit mobilem...koukal na diagnostiku, kdy na nás začal útočit, jako co si myslíme o tom jeho dítěti, co si to dovolujeme, na co si tu hrajeme a podobně. Byl opravdu hrozně nepříjemnej, nedalo se vlastně s ním mluvit ani jako že bychom mu to jako chtěli vysvětlit.“ Zde je vidět, že pedagogický sbor s paní ředitelkou chtěli situaci podchytit a zamezit tak dalším konfliktům, které kazí klima a atmosféru na pracovišti. Jenže se zákonným zástupcem nešlo hnout. Situace gradovala. „Otec dítěte mě začal vlastně výhrůžně napadat přes emaily...před dětma mě slovně napadl...u dalšího rozhovoru už to bylo prostě to samý a zase křik, agresivita a napadání mě jako slovní, že se mnou není spokojenej...že žádá moji okamžitou rezignaci.“ Nátlak se strany otce musel být na paní ředitelku nesnesitelný. Muselo být pro ni těžké docházet do zaměstnání, kde před dětmi nemůže ukázat, že vás něco trápí. Respondentka byla v situaci, kdy nevěděla, kdy přijde další útok, což mělo negativní následky na její psychiku. Je to situace, do které by se žádný pedagog dostat neměl.

Za každou cenu profesionál

V této profesi je velmi důležité zachování profesionality. Paní učitelka i zaměstnanci mateřské školy se postavily k problému jako kolektiv. Spolupracovaly, což považují za správnou volbu v řešení problému. Zároveň dle výpovědi respondentky měly snahu komunikovat i s rodičem, přestože bylo jeho chování nevhodné. V situaci, kdy je na druhou osobu vytvářen nátlak, může dojít k výbuchu emocí. To vše v důsledku psychické zátěže a neustálého stresu a strachu. I přes emoční zátěž, která působila na paní učitelku, se zachovala profesionální stránka personálu a na agresivního reagovaly klidně: *„já jsem teda v tichosti mu řekla, že je to jeho názor, že ho respektuju, protože jsem se furt snažila bejt profesionální, i když teda opravdu bylo v některých momentech hodně náročný...celý jsme to chtěli vyřešit tak, že jako škola jsme navrhli schůzku, kdybysme si prostě všechno vyřikali a poslechli bysme si názor, on by poslechl náš názor...“* V tento moment je důležité vyzdvihnout fakt, že strana šikanovaných velmi stála o vyřešení celé situaci a napravení vztahů.

Ztracený případ

„Na schůzce byl opět agresivní, řval a nakonec i vulgární byl, jakože fakt sprostě, že jsme jako husy, že co si o sobě myslíme, že jsme krávy a tak podobně, no.“ Z výpovědi

učitelky tak můžeme vyvodit, že všechny snahy o komunikaci s rodičem selhaly. Dle popisu situace můžeme identifikovat chování agresora jako opakující se lpění na vlastních argumentech, aniž by byl ochoten vyslechnout si druhou stranu. Dokazoval tak svou dominanci pomocí agrese, křiku a sprostých slov. Opět zde máme situaci, kdy agresor cítí moc a využívá situace, aby si mohl vybit vztek na oběti, kterou považuje za slabší.

„Hlavně jsem teda úplně z něho cítila pohrdání jako tím, že jsme prostě učitelky, nebo jakože i já jsem jen ředitelka.“ Podle popisu sdělení měl agresor potřebu v tom druhém vyvolat pocit méněcennosti, což opět vede k zamyšlení – jak je na učitele v současné době a společenské situaci pohlíženo?

Stud a bezmoc v hlavní roli

Šikana s sebou nese opravdu velkou zátěž na psychickou stránku člověka. Během rozhovoru se o svých pocitech každá respondentka rozpovídala sama, aniž bych musela přímo pokládat otázku. Při hlubším popsání emocí byla patrná nepříjemnost při vzpomínání na každý detail. Známe spoustu emocí, které nás napadnou ve spojení s šikanováním. Paní učitelka popisuje své emoce, které ovládaly její tělo v těchto spojeních: *„taková ta bezmoc... vztek tam hrál velkou roli... hlavně jako zoufalství.“* Celá tato podkapitola se dá shrnout do jedné věty, kterou situaci paní učitelka vystihla: *„člověk prostě jako neví, co už očekávat, co ještě přijde. A vlastně někdy už ani člověk neví, jako co víc pro to může udělat, aby jako to přestalo ta celá situace.“* I zde jen ze čtení můžeme pocítit danou bezmoc, kterou paní učitelka popisovala. Člověk nezná řešení, pokud druhá strana není ochotna spolupracovat, boj je to o těžší a delší. Dále také zmiňuje, že se učitelé bojí a stydí o tom mluvit, protože je to velmi těžké. O bolavých věcech je těžké se svěřovat a vše chce čas.

Opatrnost a obrana

V tomto případě došla situace do bodu, kdy se otec rozhodl, že dítě umístí do jiné školy. Dá se říct, že tak ulevilo každému. Na to špatné se ale nezapomíná. Prožití situací spojených se šikanou může mít pro učitele doživotní následky. Po prožití útoků od rodiče s sebou může nést větší opatrnost a obrněnost v komunikaci s jinými rodiči. Pedagog může být více ostražitý. Paní učitelka toto tvrzení jen potvrzuje.

„Asi bych řekla, že jsem teďka víc důkladná při vedení těch rozhovorů s těma rodičema, prostě vždycky musím mít nějakýho svědka a hnedka všechno písemně doložený, pokud se teda samozřejmě řeší něco závažného...“

Shrnutí

V tomto rozhovoru můžeme sledovat opakující se a gradující útoky od otce, které začaly na základě situace, kterou učitelka považovala za nevinnou a vyřešenou. Hlavním bodem, který si zaslouží být vytyčen, je přístup k celkové situaci od pedagogického sboru mateřské školy a snaha o zachování jejich profesionality. V situacích jako je takto je vytvořen velký nátlak na osobnost, sebevědomí a celkové psychické zdraví. Následky mohou být nebezpečné. Z tohoto rozhovoru jasně vyplývá, že nejdůležitější je vnitřní síla a opět jako v prvním rozhovoru – podpora kolektivu školního prostředí. Uchování si profesionálního přístupu v komunikaci s agresorem, který používá nadávky, vulgaritu a křik si zaslouží velkou odvahu a odhodlání.

Paní učitelka situaci popisovala přesně, bez velkého přemýšlení. Bylo vidět, že se jedná o bolavou vzpomínku, ale sama dala velký důraz na to, že šikana od rodičů probíhá velmi často a že by se se zážitkem komukoliv svěřila ihned – dle svých slov věděla, že je v právu a neudělala nic špatného. To je velmi důležité uvědomění. Proto bych díky tomuto výzkumu i chtěla dát velký důraz na to, že přístup k celé situaci je opravdu klíčový. Ze získaných dat můžeme vyčíst to, že důležitým prvkem proti útočníkům je zachovat klid, pokusit se nepropadnout agresivnímu stylu komunikace a vyhledat pomoc a podporu svého okolí. Podstatná je také osobní síla, kterou ani nemusí pedagog vědět, že v sobě má.

9.4 Analýza IPA – respondent 4

Paní učitelka se během čtvrtého rozhovoru rozpovídala o příběhu, který prožila před 7 lety. Šikana probíhala ze strany otce žáka. Chlapec se paní učitelce svěřil, že ho otec fyzicky napadl v prostředí společné domácnosti. Paní učitelka učí na základní umělecké škole a je ředitelkou mateřské školy. Situace se v některých částech podobá rozhovoru číslo 3, kdy i v tomto případě otec hrubě zaútočil na paní učitelku.

Pro dobrotu na žebrotu

Pokud se člověk rozhodne vystudovat učitelství, předpokládá se, že láska k dětem je součástí volby tohoto krásného povolání. Jestliže se ve třídě jakékoliv třídy budují společné vztahy a atmosféra je většinu času pozitivně naladěná, odráží se i postoj dítěte k učiteli. Dojde i k případům, že žák plně důvěřuje autoritě a svěřuje se se svými problémy, protože se v blízkosti dané osoby cítí v bezpečí. A to je případ tohoto příběhu. Dítě dochází do hudební školy, ale hraní na nástroj ho nebaví. Kdo by to byl řekl, ale jestliže člověk něco dělá jen z donucení, dost je to na jeho práci očividné. I tak je toto věc rodičů dítěte. Co už se ovšem musí řešit je, že se vám dítě svěří s touto informací: „*ten kluk se mi vlastně svěřil s tím, že ten tatínek ho bije.*“ Paní učitelka nemohla situaci nechat jen tak být. Zde je vidět, že paní učitelka chtěla bránit bezpečí dítěte. „*Z ničeho nic další hodinu za mnou jako přišel žák a říkal, že ho jako bolí hlava.*“ Paní učitelka správně zareagovala tak, že zavolala matku, která si pro chlapce přijela. Během čekání se chlapce optala, zda ho například někdo neudeřil. Po předchozím sdělení o událostech doma PU jistě považovala tuto informaci za klíčovou. Mohlo se stát vše, chlapec mohl mít migrénu, ale i bolest způsobenou jiným způsobem, se kterým se PU nesevěřil. Byl nervózní, nejspíše se bál. To vše odstartovalo to, co paní učitelka jistě nečekala. Během dvou dnů přišel drsný telefonát s výhružkami.

„*Vlastně mi prudce oznámil, že žák ke mně na hodiny nebude chodit, že přestoupí k jinému učiteli, protože prý strkám nos do cizích věcí, do kterých mi vlastně nic není a k tomu i jako začal s výhružkami, že se jako taky může postarat o to, abych jako už si nikdy nesesdla za volant.*“ Zde je typické využívání moci agresora. V tomto případě ale můžeme vidět, že muž neukazoval svou mocenskou převahu na základě fyzické síly, ale vyhrožoval i zneužitím své pravomoci jako policisty. Popsala bych to naprosto neprofesionálním chováním. Opět je důležité zdůraznit, že paní učitelka dle svých slov jednala pouze v zájmu dítěte a reakce otce patrně plynula ze strachu z odhalení domácího násilí. Do domácnosti nikdo nevidí, ale svěření syna paní učitelce by mu mohlo velmi uškodit. Žák přešel na základě otcova rozhodnutí k jinému učiteli. Někdo by si mohl myslet, že tím daný problém skončí, ale naopak... situace postupně gradovala.

“Jakmile vlastně přišlo další vyhrožování, že prostě si mám dávat bacha až budu řídit auto, že mě jako náhodou někde zastaví policajti, protože on to zařídí, on má kamarády všude.”

Zde se situace opět odráží do osobního života paní učitelky. Agresor cíleně zastrašuje a využívá všech prostředků, hlavně vyhrožování pro dosažení svých cílů a zastrašení oběti. Pro PU muselo být těžké jen přemýšlet během řízení, kde jaké auto stojí. I tento psychický nátlak může vést k nebezpečným situacím.

Prostředí školy jako válečné pole

Koho by kdy napadlo, že se bude bát procházení se po chodbách školy, kde vyučuje. Že bude mít strach pokaždé, co bude potřebovat dojit na toaletu a chlapce potká. Že nikdy neví, kde bude čekat další kritická situace. Respondentka popisuje situaci, kdy procházela po chodbě a potkala tohoto chlapce, který ji ani nepozdravil a odešel pryč. Proč nepozdravil? Je jen velmi těžké přemýšlet nad tím, co týrané dítě zažívá – nejčastěji to je strach, vztek, nejistota a často i stud či pocity viny. *“2 hodiny na to mi volal jako rozrušený otec, že mi jasně řekl, že se nemám k tomu klukovi přibližovat, jak je možný, že mě jako viděl.”* Moment překvapení – tak by se dala popsat tato situace. Syn se tedy nejspíše svěřil doma a otec opět vše obrátil proti pedagogovi a začal útok. Jak bojovat v tomto případě? Utéct? Ignorovat problém? Ani jedno nebylo možné. Do příběhu se zapojilo vedení školy. Bohužel v tomto případě nebyl zvolen vhodný postup řešení.

„Druhé den, kdy vlastně za mnou dorazil ředitel do třídy s tím, že otec volal do školy a stěžoval si na mě, že stalkuju jeho syna, že ho vyhledávám a že jde jako o hodně vážný obvinění...“ Člověk by moment překvapení sdělení očekával pomocnou ruku od vedení školy, o rady a podržení. Bohužel, paní učitelka dostala jen další výhrůžky ze strany pana ředitele. *„...že to mám jako vyřešit a tečka, že jako nechce žádný problémy v té škole a tak dále, no a to bylo všechno, co mi na to řekl.“* Zde máme tedy 3 strany – rozrušeného rodiče, vedení školy a paní učitelku. Kdyby vedení školy zakročilo a postavilo se za pedagoga, což by měla být ve zdravém školním prostředí samozřejmost, situace by určitě probíhala jinak. Je pravděpodobné, že by k dalšímu průběhu šikany nedošlo. Paní učitelka potvrdila fakt nezdravého prostředí školy i tím, že mi sdělila, že nebylo, komu by se z pedagogického sboru svěřila.

Správný člověk na správném místě

Během povídání příběhu přišel zajímavý konec. Jak se z takové události člověk dostane? Pomocí druhé osoby, která ji podpoří. I zde je jako v předchozích rozhovorech 1 a 3 zdůrazněno, že víc lidí se rovná větší síle. Paní učitelce dodala odvahu maminka na chodbě školy, která se stala svědkem dalšího útoku před učebnou, kde probíhala kytarová komise, které se účastnila PU. Ta odmítala vyhledávání dalších problémů, proto si vyhledala rozvrh žáka, aby se nepotkávala v budově a na zkoušce z kytary poprosila kolegu, aby ji zastoupil. Zde je příklad útěku. Pedagog nechtěl být terčem a bál se dalších bojů, proto zvolil cestu útěku a schovávání se před agresorem a dítětem. Útěk a schování nestačilo, protože otce dítěte nakonec stejně na chodbě potkala.

„Jakmile mě prostě uviděl, tak se naštvál a začal na mě řvát, že si jako dělám prdel takhle chodit po škole, že mi jasně řekl, že si nepřeje, fakt nepřeje, abych se s klukem potkávala na těch chodbách.“

Paní učitelka stručně popsala situaci, „já jsem byla naprosto v šoku“. Zároveň očiřovala i strach. Nikdo totiž nevěděl, co bude dál. Zasáhla maminka, která „se jako začala ptát, co se děje, ta taky vůbec nechápala tu situaci a pan policajt teda řekl, že je to naše věc a šel dál prostě pryč, jak kdyby nic.“ Zajímavá reakce tatínka. Jakmile do výlevu jeho emocí vstoupila jiná osoba, najednou přestal a vzdálil se od jeho agrese. To může znamenat to, že v případě rychlé obrany už na začátku a při podpoře vedení by k další šikaně ani nedošlo.

Každý potřebuje pomocnou ruku

Jak již bylo zmíněno předtím, pomoc přišla od maminky, která stála na chodbě a jejíž dceru paní učitelka učila. Na PU už toho bylo příliš mnoho, emoce rostly a neměla nadvládu nad zachováním kamenné tváře. Respondentka se mi svěřila s tím, že sama „*nenášla vůbec žádnou sílu k tomu bojovat.*“ K tomu dodala, že se velmi bála o své místo na škole. Svůj postoj k problému popisuje takto: „*celkově to pro mě bylo strašný, byla jsem i naštvaná na sebe i zoufalá...o mě se prostě nikdo nezajímal.*“ Stále pracovala se sebereflexí, kdy hledala důvody, problémy, pochybení, které udělala, ale stále nenacházela žádné odpovědi. Do práce chodila nerada, měla neustálý strach jak v práci, tak i osobním životě.

Obrana formou petice

Maminka poznala ze situace, že něco není v pořádku. Po zeptání se na paní učitelku vše dolehlo a potřebovala své emoce ventilovat ven. „*Bylo toho na mě jako šíleně moc, takže jediný, co jsem na co jsme se vlastně zmohla bylo to, že jsem začala brečet, zdrhla jsem k sobě do třídy...*“ Respondentka popisuje dobu, kdy byla na dně svých psychických sil a rozhodla se pro útek. Je možné, že i stud hrál v této chvíli velkou roli. Maminka, která pracuje u soudu, ale ihned šla za paní učitelkou, kde celou situaci probraly. Poskytla jí veškeré rady a upozornila na fakt, že podepíše s ostatními rodiči petici, která bude mít za cíl ukázat podporu její osobě. To bylo to, co oběť šikany potřebuje. Pomoc, vyslechnutí, poskytnutí rady a dokázání vnitřní síly, kterou v sobě každý má. A i to, že není lidem jedno. Že za ní stojí další rodiče, kteří chtějí, aby učila jejich děti. Že její práce má smysl.

„Takže jsem řekla, že dám výpověď, jenže ona mě jakoby zastavila a řekla, že pokud to udělám a poseru se z jednoho debila, tak dobře, ale že ona s rodiči sepiše petici, aby ostatní věděli, co se tady děje... no a vlastně tahleto podpora, kterou jsem měla od týhle maminky, což jsem jako vůbec nečekala, tak mi dost pomohla a šly jsme spolu do té třídy. Ona řekla nahlas i před tím otcem, že paní učitelka bude přítomná a že jestli se mu to jako nelíbí, tak ať se obrátí na ní, že se u soudu za mě postaví.“

„Tohle mi pomohlo a vlastně hlavně to zastání a vědomí toho, že v tom jako nejsem sama. Vykašlala jsem se celkově na to vedení té školy, na toho otce a začala jsem normálně fungovat. No a otec ani od té doby už nezavolal, žáka jsem několikrát potkala a nic se nestalo, takže jakoby asi stačilo jenom jednoduše pohrozit a tatínek se schoval do kouta.“

Shrnutí

V tomto rozhovoru se opět ukazuje vliv vedení na konkrétní situaci. Ředitel či ředitelka školy mají jako nadřízení pravomoci, které vyplývají z jejich pozice. Proto je klíčové, aby v takových situacích jednali objektivně a refleктоvali situaci. V zájmu každého by mělo být vždy především dítě. Hlavně pokud se jedná o domácí násilí na

dítěti. Nikomu by nemělo být jedno, že se podobné či stejné situace stávají na jeho pracovišti. Vždy by si mělo vedení školy zajistit bezpečí svých zaměstnanců. Navázání dobrých vtaů může být mnohdy náročné, ale je potřeba na pracovních podmínkách pracovat a poskytovat si vzájemnou pomoc a podporu. Díky hlubšímu poznání příběhu jsme našli mnoho řešení, jak se již v zárodku mohlo výskytu šikany zabránit.

Paní učitelka situaci popisovala, jako kdyby ji prožila před chvilkou. Je tomu však už 7 let, kdy ona sama potvrdila, že na zážitky a prožívání chování agresora, nikdy nezapomene. To nejdůležitější mi sdělila na konci rozhovoru. Vše ji odrazilo dopředu. Potvrdila, že kdyby mohla vrátit čas, celé by to pojala jinak. Řekla bych, že si po tom všem více uvědomila svou hodnotu a to, co si k ní lidé nemůžou dovolit. Nyní je i ředitelkou mateřské školy a po zažité zkušenosti mi potvrdila, že ví, co si rodiče můžou a nemůžou dovolit jak k ní, tak i jejím zaměstnancům, které chrání a nedá na ně dopustit. Emoce, které prožívala, jsem vnímala i během rozhovoru. Bylo tolik otázek, na které se dalo zeptat, ale těžko se o tom mluví. Čím více jsme šly do hloubky, tím více bylo vidět, že rány stále jsou a stále trochu bolí. Nikdo neví, co by se stalo, kdyby maminka nestála na chodbě. Jak moc agresivní tatínek umí být. Nejspíše neměl problém uhodit syna, byl by schopný uhodit i paní učitelku? To jsou našťestí otázky, na které neznáme odpověď.

10 Shrnutí výsledků IPA všech rozhovorů

Ve shrnutí výsledků IPA se práce zaměřuje na shrnutí do obsáhlých kapitol, které se týkají konkrétních poznatků identifikovaných v rozhovorech. Při hlubší prozkoumání rozhovorů vznikly kapitoly, které spojují co nejvíce společného všech rozhovorů. Bylo potřebné rozhovory číst postupně, několikrát za sebou a následně identifikovat jednotlivé jevy a znaky, které se v nich opakovaly. Po každém novém rozhovoru nám analýza umožnila najít více a více zajímavých poznatků k celé analýze.

Každý rozhovor je zajímavý a něčím odlišný. Pro mě bylo klíčovou částí rozhovoru zjistit, co by poradily ostatním, kteří šikanou prošli nebo prochází. Zde také vzešly zajímavé odpovědi. Jedno bylo ovšem jasné už v průběhu všech rozhovorů – je důležité o tom mluvit nahlas a mít se komu svěřit. V těchto situacích je nesmírně vzácná podpora vedení školy a pedagogického sboru. Pokud všichni stojí při sobě, jsou silnější v boji proti

útočníkům. I to je zmíněno v rozhovorech. Bohužel, ne vždy je součástí pracovního prostředí vstřícný a podporující kolektiv.

V prvním rozhovoru se dozvídáme o konfliktu mezi nevlastním otcem dítěte a paní učitelkou. Zde došlo k fyzickému napadení a hrubým slovním útokům přímo před zraky dětí. V druhém příběhu se odhaluje šikana nejen od žáků, ale i od rodičů a ředitelky, kteří se spojili proti paní učitelce, aby odešla z dané základní školy i přes správný postup respondentky. Zde šikana došla až k celkovému zhroucení, nočním můram a následkům v dalším zaměstnání, které má respondentka dodnes. Třetí rozhovor nás uvede do situace konfliktu mezi ředitelkou MŠ a tatínkem dítěte. Zde je znázorněno, jak jedna nevinná situace mezi dětmi může dojít až k hrubému vystupování vůči pedagogům ze strany rodiče, vyhrožováním inspekcí a podobně. Ve čtvrtém rozhovoru popisuje paní učitelka situace v základní umělecké škole, kde se za ni nepostavilo vedení a otec dítěte si dovoloval na paní učitelku, která upozornila zákonné zástupce na fyzické ubližování ze strany otce, o kterém se žák svěřil.

Cílem shrnutí celkové interpretativní fenomenologické analýzy je získání odpovědí na výzkumné otázky, což jsou znovu zmíněné:

1. Jaká je zkušenost učitelů, kteří zažili šikanu?
2. Jaké obranné strategie v takové situaci využívali? (ať už vnější či vnitřní)
3. Jaký vliv má poskytnutá podpora na učitele, který prochází šikanou

10.1 Využívání moci skrz dítě

První kapitola, která nese název Využívání moci skrz dítě, je součástí analýzy z velmi důležitého důvodu. Ve většině případů rozhovorů s učiteli jsme se dozvěděli, že na prvním místě v každém případě byl žák, nebo skupina dětí. Podle získaných dat je klíčové zmínit, že šikana doopravdy ohrožovala bezpečnost učitele, hlavně z hlediska psychické a fyzické stránky. Na začátku každého příběhu jsme se seznámili se situací, kde počátek průběhu šikanování vznikl skrz žáka, nebo větší skupiny dětí ve třídě, ve které paní učitelka vyučovala. Vzhledem k náplni profese je tento jev zcela pochopitelný a v případě šikany učitelů bývají častou příčinou konfliktů s rodiči právě rozdílné představy o výchově a vzdělávání žáků.

V případech rozhovorů jsme zjistili, že konflikt s rodiči často vznikl z důvodu snahy rodičů o ochranu dítěte – často to bývají představy, že je dítěti ve škole ubližováno, strach z nespravedlivého jednání či obava z potrestání dítěte, které chybje. Z rozhovorů často vyplívá, že se rodiče vyhýbají přiznání problému a jeho příčiny hledají jinde. V případě fyzického týrání dítěte, které se bohužel objevilo i rámci rozhovorů, plynul konflikt ze strachu rodiče z odhalení a možných následků. Výzkum zjistil, že u rodičů hrál velkou roli strach. To může být jeden z důvodů, proč se rozhodli šikanovat paní učitelky, ze kterých cítily ohrožení jejich osoby z důvodu pochybení, na které doufaly, že se nepřijde.

„Chtěla jsem vědět, proč má vytržené vlasy, že vidím, že mu někdo ubližuje.“ (R1)

„... tam není ten učitel bohužel v týchle době branej jako profesionál, jako autorita, jako někdo, za kým by ty rodiče měli přijít a prosím vás, máme problém takovej a takovej – ne, prostě ty budeš dělat to, co my chceme. Naše dítě budeš učit takhle a takhle.“ (R1)

V tomto rozhovoru bylo názorně vidět i nerespektování učitelství jako povolání a osoby učitelky jako profesionály. Rodiče si neuvědomují důležitost a potřebu profese, která poskytuje vzdělání jejich dětí. Ve všech případech rodiče využili svého pocitu moci – často charakterizovaný fyzickou převahou, kdy nerespektovali učitelku jako odborníka a jako osobu a rozhodli se formou útoku vybit svou zlost a agresi vůči učitelce.

V případě šikany ze strany dětí, které probíhalo u R2 se rodiče postavili za své děti. Vážnost situace, cílené zesměšňování pedagogů a ponižující fotografování šlo stranou v moment, kdy by byl ohrožen prospěch dítěte a jeho budoucnost. Zde je názorně vidět i postoj rodičů – opět dostali strach, co by se stalo, kdyby přišel trest, jaké následky by situace měla. Roli tak mohla hrát příliš ochranná výchova dětí, která však problémy pouze zhoršila. Nedostatek reflexe ze strany rodičů i dětí pravděpodobně vedl k pocitům jako je rozhořčenost a našťvanost, kdy nemohli zkousnout, že někdo upozornil na pochybení jejich ratolestí. Vyústilo to v hledání pochybení na straně učitelky – jako je například porušení GDPR a vyhrožování žalobou.

„... že jsem si jako dovolila před tou třídou zmínit ty jména těch konkrétních aktérů“ (R2)

„Furt dokolečka ty stejné výhrůžky soudem a podobně, že vlastně jako to nesmí takhle skončit, že ty děti přece nemohou být za toto potrestání tak příště, takhle strašně přísně.“ (R2)

Situace ze strany rodičů by se dala popsat i jako popírání vážnosti situace a nesmíření se s rozhodnutím paní učitelky, která žádala trest viníků. Vzhledem k tomu, že se na stranu rodičů přidala i samotná ředitelka, byla respondentka vystavena velkému tlaku nejen ze strany rodičů a dětí, ale i vedením. Celkově šlo jen o uznání pochybení, nápravu a případnou omluvu z hlediska správného vychování. K tomu bohužel nedošlo.

„No ty holky (pauza) ... ony já si nemyslím, že jakoby byly ty holky špatný, to ne, ony se jako snažily, ale byly hrozně podporovány těma rodičema, že prostě to, co dělají je dobře. Ty rodiče maj velkou moc podpořenou tím vedením.“ Nikdo bohužel nemůže vědět, co rodiče svým dětem doma vypráví, jaké informace jim sdělují. A v rodinách s příliš ochraňující výchovou se rodiče snaží chránit své dítě před následky jeho činů. Postoje rodičů vůči pedagogům všechny respondentky potvrdily, jsou horší a horší.

„Tak je to o tom, že s jidlem roste chuť, že v momentě, kdy to ten rodič zkusí a nic se nestane, tak si zkusí příště zas o kousek víc ... taková ta morálka, nebo ty pravidla, který byly nastavený dřív a taková ta slušnost, úcta k tomu učiteli, to dneska vůbec nefunguje. A ten, kdo to dodržuje, tak je svým způsobem trapnej.“ (R2)

„No, dřív bych řekla, že ta úcta k těm učitelům byla rozhodně na jiné úrovni než teď ... navíc si k tomu myslí, že všemu nejvíc rozumí a má právo do všeho mluvit, i když třeba o tom učení ví prd.“ (R3)

„Ono celkově je prostě ta spolupráce horší a horší. Ono je to dáno postavením toho učitele a toho povolání v týhle společnosti, a hlavně jsou za tím práva rodičů a dětí.“ (R4)

Z informací je patrné, že všechny respondentky se shodly na tom, že by bylo velmi potřebné více ve společnosti mluvit o právech učitelů a k přístupům k jejich osobě. Rodiče využívají svého postavení, a proto jsou schopni dojít až k útokům, vyhrožování, zesměšňování, pomluvám a dalších forem šikany. V současnosti je pedagogická škola chápána jako služba, zatímco žáci jsou klienty. Tento přístup v mnoha ohledech odpovídá současnému trendu, kdy by cílem školy mělo být poskytnutí vhodného prostředí pro vzdělávání a výchovu, které bude odpovídat potřebám svých klientů a neustále se

zlepšovat. Tato představa má však i negativní důsledky – především na vnímání postavení učitele, který často ztrácí respekt.

Roli hraje často i fyzická převaha útočníků – v našem školství pracuje velká převaha žen, což vede k feminizaci profese. S tím souvisí i postupné snižování společenské prestiže učitelství jako povolání, což reaguje na stále přetrvávající nerovnosti mezi muži a ženami v naší kultuře. Právě to, že ve škole pracují především ženy, může vést agresivní jedince k tomu, že je považují za snadné cíle útoku. Musíme však upozornit, že ne vždy musí být aktéry šikany pouze muži – i ženy mohou být agresory. Zároveň však mohou využívat i jiné způsoby agrese, jako se například ukázalo v rozhovoru R2 o jejím vztahu s paní ředitelkou.

V této kapitole jsou popsány důležité informace, které slouží i k zodpovězení otázky: **Proč vlastně rodiče šikanují?** Do odpovědi by se dalo použít například slova jako: moc, síla, nerespektování, strach a další. Vše pramení z jejich přístupu, emocí a postoje ve společnosti. Každý má právo bránit své dítě a svou osobu. Ale důraz by měl být dán i na to, že každý by měl především respektovat lidství druhé osoby.

10.2 Potřeba ukázání imaginární síly

V další kapitole si blíže rozebereme agresory a formy šikany, které učitelky popisovaly. Během rozhovorů jsme si mohli povšimnout, že je spojuje mnoho stejných popisujících znaků především co je týče podobných vzorů chování aktérů šikany. Součástí této kapitoly budou opět projevy nadvlády agresorů nad pedagogem, kterého si vybrali za svůj terč. To je to, co je klíčové stále zmiňovat v projevech šikanování.

Polostrukturovaná forma rozhovorů velmi pomohla v dotazování a doplňování dalších důležitých informací, které mě zaujaly během vyprávění příběhů, které učitelky zažily. Poskytla mi tak prostor rozšířit jejich výpovědi a dozvědět se mnoho dalších klíčových informací. Další podstatnou kategorií, která vyplynula z rozhovorů je otázka mocenské nerovnováhy mezi učitelem a agresorem. Proto jsem tuto kapitolu pojmenovala jako *Potřeba ukázání imaginární síly*. Velkou váhu dávám slovu *imaginární*. Všichni jsou nejsilnější v momentě, kdy cítí slabost druhé strany. Někteří ani tuto slabinu necítí, ale zkouší, co osoba vydrží. Agresoři cítí potřebu si něco dokazovat pro své uspokojení. Jsou

mezi námi jedinci, kterým ubližování druhým dělá dobře. Zeptala jsem se všech učitelek, jak by popsaly svého útočníka. Opět poukazují, že v případě R2 šlo o šikanu i ze strany vedení, tedy o bossing, kdy za hlavního agresora učitelka považovala paní ředitelku. Z toho vyplývá, že nikdo neví, kdo je schopen šikanovat. Respondentky tak popisovaly široké spektrum způsobů šikany a forem chování.

„Asi ta agrese, potom křik, byl arogantní, vyhrožoval i prostě telefonicky přes emaily a bylo mu jedno v jaký vlastně čas, on nás jako kontaktoval i v nočních hodinách úplně jako bez problémů pro něho, no. Že jako může všechno.“ (R3)

„Určitě agrese, vyhrožování, útoky, vulgarita.“ (R4)

„Oni chtějí ty dvojky, a ono ještě je taky takový. Ježíš, ještě když jsem přebírala po tý bejvalý češtinářce, která tam byla, tak ta ty děti u ní, měly ty jedničky a dvojky a u mě je prostě najednou neměly jo“ (R2)

„...ta ředitelka mi do očí tvrdila, že to nemohla udělat, že ona by to v životě neudělala. Udělala. Já jsem pak prostě, když jsem tam přišla odpoledne a ona někde učila, já jsem si šla pro svoje věci, tak jsem otevřela její tašku a tam ty moje pracovní sešity byly, tak jsem si je z její tašky vyndala. Jako to je prostě to jsou věci, který prostě toho člověka tak jako ponížej jak může prostě sahat na moje věci.“ (R2)

„No, oni se vlastně semkli v tom, že ta chyba je na mé straně jo...“ (R2)

„...rodiče utekli před trestním oznámením k nám, pak od nás zase někam jinam...“ (R1)

„Teda mě napadl, že na mě hulákal, že mě vyhrožoval, že byl na mě sprostěj a našťestí mě nic neudělal.“ (R1)

Z těchto tvrzení vyplynuly hlavní známky toho, jak se rodič, nebo nadřízený, který šikanuje, chová. Do svých bojů nejčastěji využívají fyzickou převahu a agresivní projevy chování, fyzické i psychické zastrašování a výhrůžky. Je možné, že člověk má špatnou náladu a přeteče jeho pohár trpělivosti, kdy si zlost vylije na někom, kdo si to nezaslouží. V těchto situacích se však jedná o šikanu, kdy byly útoky opakované, a to svědčí o tom, že agrese byla přímo mířená k dané osobě. Člověk vlivem agrese neovládá své chování, je zlý, výbušný a druhého zastrašuje, což bývá hlavní cíl.

Do agresivního chování patří i sprostá slova a vulgarita, které se používají pro cílené urážení oběti. Jedná se o naprosto nevhodné chování a ani v jednom z případů na to rodič, nebo vedení neměli právo. U bossingu, se kterým se mi svěřila R2 se nejednalo o přímé agresivní chování, jako u tatínků v jiných rozhovorech. Zde probíhala šikana formou pomlouvání za zády paní učitelky, vymýšlení plánů skrz komunikaci s rodiči opět za zády paní učitelky, shazování, diktování a podobně. Opět je zde použito mocenské nerovnováhy, která však plyne ze vztahu nadřízený – podřízený. Je přitom nutné upozornit, že zaměstnanec se může bránit právně – ochranu mu poskytuje nejen zákoník práce, ale i občanský zákoník.

V případě rozhovorů se často ukázalo, že pokud se paní učitelka bránila a našla podporu i u svého okolí, byla schopná čelit agresorovi mnohem lépe a úspěšněji. V mnoha případech se však ukazuje, že jediným řešením problému je stažení se ze situace a útek. Pokud učitelka sama ukázala, že on je tady ta, na koho si agresor dovolovat nebude, došlo k uklidnění situace. Agresor svou sílu mnohdy jen předstírá. Učitel by měl znát svou hodnotu, reagovat klidně a vyrovnaně - dokázat agresorovi, že se přemoci nenechá. Musíme však upozornit na to, že výsledek vyhocené situace nemusí být pokaždé stejný a nebezpečí fyzického násilí by se nemělo podceňovat. Proto je vždy lepší přivolat pomoc a nespoléhat na to, že útočník své výhružky nesplní.

Jak se projevuje chování útočníků? V této kapitole se ukázalo, že nejčastěji učitelky zažívaly verbální projevy šikany, jako jsou nadávky, výhružky a fyzické zastrašování. Musíme však upozornit, že vzhledem k nízkému počtu respondentek bylo našim cílem spíše odhalit vzorce chování agresorů a jejich vliv na psychiku učitelek. Výsledky nelze považovat za obecné závěry, ale významně přispívají k pochopení průběhu agrese a jeho vlivu na učitele ve školním prostředí.

10.3 Emoce jako nepřítel

Jak již bylo zmíněno už několikrát v této práci, šikana zaútočí hlavně na psychickou a fyzickou stránku člověka. Následky mohou být velmi nebezpečné a učitele si je nese po celý život. V této kapitole rozebereme spektrum emocí, které doprovázely v průběhu šikanování každého učitele. Udržení psychické rovnováhy je v pedagogické profesi opravdu klíčové. Jakmile učitel ztratí svou motivaci a chuť k práci, vše se poté

odraží v pracovním procesu. Důležité je zmínit, že prožívání může mít každý člověk zcela odlišné. Závisejí na situaci, prostředí, náladě, nebo osobnosti a povaze účastníků, což je jen minimum faktorů, které ovlivňují celý proces.

*„...taková ta **křivda** jako nejvíc jakoby ten moment křivdy, kdy oni vlastně jako já jsem vůbec nepochopila, jak může někdo říct, že mě jakoby obviňuje... takový to zklamání, hlavně, protože člověk nemá oporu v tom vedení, tak jsem hlavně jako byla zklamaná.“ (R2)*

*„...taková ta **bezmoc**. I **vztek** tam jako hrál velkou roli, a hlavně teda jako **zoufalství**, kdy člověk prostě jako neví, co už, co očekávat, co ještě přijde. A vlastně někdy už ani člověk neví, jako co víc pro to může dělat, aby jako to přestalo ta celá situace.“ (R3)*

*„No, když si to připomenu, tak **nejsem oklepaná** ještě teďka, jako když si na to vzpomenu, tak pořád to ve mně jakoby je taková malá dušička, jakmile si i na toho hošíka vzpomenu, tak to prostě je (pauza) je to **nepříjemnej zážitek** a jako sice asi vsřebený nebo zpracovaný, už to mám ale prostě ty **šrámy na duši** tam jsou furt. No jako není to nic příjemného, když se něco takového stane.“ (R1)*

*„Měla jsem **strach** ... Cítila jsem hroznou **nespravedlnost** takovou jako **krutost** a měla jsem **vztek** i na to vedení, že mě neposlechlo, že se mě nezastali a vůbec nikdo mě vlastně nevyslechl. A tu situaci vyřešili za mě a já byla jenom taková figurka, která se musela přizpůsobit, protože šlo vlastně o pozici, o tu práci“ (R4)*

Ze všech rozhovorů je patrné, že ve všech případech se jednalo o velmi nepříjemný zážitek, který byl zapříčiněn emocemi, které jsou popsány a zvýrazněny výše. U případu R1 je i jasně dáno, že incident na ní zanechal následky do současnosti, i když se odehrál již před několika lety. Odráží se zde i přístup vedení a následky z neposkytnutí pomoci, kdy osoba cítí nespravedlnost a nepochopení. Dalšími následky, které paní učitelky pocítí, může být i syndrom vyhoření, který prožívá jedna z respondentek.

*„Řekla bych, že tohle bylo vlastně úplný začátek mého **syndromu vyhoření**, kterým vlastně teďka v současnosti trpím, vlastně jakoby, se kterým se potýkám no.“*

Následky šikany se mohou odrazit i v dalších letech v komunikaci s jinými rodiči, nadřízenými i dětmi. Takto silný zážitek může nadále ovlivnit vzorce chování učitelky,

kteřá se může obávat, že se situace bude opakovat i v jiných případech. Na jednu stranu to může vést k větší snaze o pečlivost při komunikaci s rodiči – například v případě R3.

„Asi bych řekla, že jsem teďka víc důkladná při vedení těch rozhovorů s těma rodičema, prostě vždycky musím mít nějakýho svědka a hnedka všechno písemně jako doložený, pokud se teda samozřejmě řeší něco závažného“ Strach tedy ovlivnil paní učitelky i tímto způsobem – je pečlivější v tom, že hned předpokládá, co by se mohlo stát a jaká bude nejlepší obrana. V mnoha případech však takový zážitek může mít i negativní dopad na vztah učitelky a ostatních rodičů – větší odtažitost nebo naopak snaha vyhnout se možným negativním situacím při rozhovorech s rodiči.

„Mám trošku u některých rodičů, u kterých jakoby (pauza) mám možná nějaký 6. smysl, protože já jsem přesně, když jsem tohohle pána viděla, tak jsem říkala: s ním, budou problémy a problémy s ním byly. Takže jakmile mám nějakýho takovýhlehho rodiče, kterej mně přijde do třídy, tak s ním nejednám úplně tak jako s těma ostatníma, udržuju si tam odstup a snažím se tam nastavit prostě nějaký hranice vocamcaď pocamcaď a dál už tě nepustím prostě.“ U paní učitelky je zřejmé, že jejími následky je i trochu pověřčivost a opět spekulování, co by se mohlo stát a škatulkování, nebo porovnávání rodičů.

Znovu je zde důležitý i případ R2, která protrpěla noční můry, kvůli traumatické události s bossingem a šikanou ze strany dětí a rodičů. *„Já měla **strašný noční můry, kdy mi padaly mrtvoly do postele...prostě jsem se vzbudila a já jsem tam před sebou viděla, že mi takhle padají ty mrtvoly, hrozný, nikdo si to neumí představit.**“*

Z kapitoly jasně vyplývá, jakými následky mohou trpět učitelé, kteří si prošli šikanou ze strany rodičů. Je zde důležité zdůraznit, že situace proniká až do osobního života, kdy jedinec není schopen fungovat stejným způsobem, jako před šikanou. Potýká se s řadou emocí jako je strach, bezmoc, krutost a vztek. Hlavní je, že prochází procesem, ve kterém nikdy neví, co s ním může ještě stát a jak to vše dopadne.

10.4 Podpora neboli štít proti šikaně

Každý respondent během rozhovorů zmínil své vedení ve škole, kde pracuje. Jedním z nich i byla paní ředitelka, která se o kolektivu své školy rozmluvila. Podpora je

základním stavebním prvkem utváření vztahů, pozitivního klimatu a atmosféry na pracovišti. Podporu jsem v této kapitole nazvala jako štít proti šikaně. Poznala jsem ze sděleních respondentek, jak moc důležité je mít podporu ve vedení v jakékoliv situaci, která může nastat. Pokud se jedná o šikanu, která probíhá mezi pedagogem a rodičem, je nesmírně důležité podat pomocnou ruku svým zaměstnancům ze strany vedení školy, nebo kolegům, ať jde o jakoukoliv pozici. V práci je bohužel zmíněna i opačná realita - nevhodné chování ze strany vedení, kde můžeme zaznamenat, jakým způsobem se odráží přístup na průběh šikanování.

V podpoře vedení a v kolektivu, kde stojí kolegové při sobě je znát síla, která je potřebná v boji proti zlému protivníkovi. Znovu je zde správné zmínit R1 a její sdělení o poskytnutí pomoci od kolegů na pracovišti. *„Neměli jsme problém o tom mluvit, ba naopak jakoby chodili za mnou a jako kdybych potřebovala, tak at' se ozvu. řešilo se i krizových plánem, že nemůžu být ve třídě sama, že tam vždycky někdo musí být s tou učitelkou, pokud je v té třídě nějaký takovýhle problémový rodič...“*

Velké zdůraznění sem dávám hlavně na první část, kde paní učitelka zmiňuje to, že ve škole nebyl problém o situaci mluvit nejen s vedením ale i s kolegy - nabídka pomoci, vyslechnutí a dodání odvahy. Velmi pozitivní je zároveň i snaha školy řešit problém systémově – snahy o vytvoření krizového plánu, který by sloužil jako prevence nebezpečných situací a budoucnosti. Jako klíčová se ukazuje i podpora od lidí v osobním životě. Každý člověk by se měl svěřit, měl by zkusit sebrat a podle slov R1 *„jít s kůží na trh a podělit se o to s někým“* Respondentky ve většině případů našly podporu a oporu hlavně doma, což je správné. Domov by mělo být bezpečné místo, a proto i sdílení svých problémů by mělo proběhnout mezi zdi svého obydlí.

„jedinej to věděl manžel, kterému věřím a on vlastně věděl, že v tomhle si musím jakoby poradit sama. Ale věděla jsem, že at' se rozhodnu jakkoliv, tak on mě vždycky podpoří...(pauza) nevím, jak bych to bez něho zvládla.“ (R4)

„o tom věděl manžel a vlastně o tom věděli i partneři kolegyň a řekla bych, že jsme jako je musely hodně krotit, aby jako ještě oni do toho nezasahovali. To nevím, jak by teda pokračovalo.“ (R3)

Pocit ochrany, i to je to, co paní učitelky potřebují. Vědomí toho, že mají někoho, kdo by je bránil. I pro to, je důležité se svěřit. Znamky špatného vedení byly zmíněny

v kapitolách před tím. Poznatky mohou sloužit pro porovnání situací. Jednoznačně vyplývá, že člověk, který je šikanovaný, potřebuje podporu a to jakoukoliv. Pokud nastane situace, kdy se vedení o bezpečné prostředí nestará, stále je zde možnost vyhledání pomoci jinde.

Na konec rada od R4, která se jistě bude hodit: *„pokud je nepodpoří vedení, tak ať se určitě obrátí jinam, inspekce, ministerstvo, ombucman, na odbor školství...(pauza) je toho dost, ale hlavní je to odhodlání bojovat, musí se bránit, pokud je u koho.“*

11 Diskuse

Cíl výzkumného šetření bylo zodpovězení otázek, které jsou:

1. Jaká je zkušenost učitelů, kteří zažili šikanu?
2. Jaké obranné strategie v takové situaci využívali? (ať už vnější či vnitřní)
3. Jaký vliv má poskytnutá podpora na učitele, který prochází šikanou

Rozhovory byly velmi obsáhlé, proto bylo obtížnější vybrat to nejdůležitější a představit model obsahu prožívání šikany učitelek škol v České republice. Prostřednictvím rozhovorů jsem se snažila upozornit na „neviditelný“ problém, který může čekat na každého učitele, skrývá se za dveřmi škol a mnozí s nás si nedokážou představit, co vše obnáší. Rozhovory probíhaly na místě, které vybraly samy učitelky – snažila jsem se o to, aby respondentkám bylo co nejlépe při vybavování bolestivých vzpomínek.

Jak již bylo zmíněno v úvodu celé práce, o šikaně pedagogů se jednoduše nemluví tolik, jak je nutné. Ve společnosti se celkově dost zapomíná na důležitost povolání pedagogů a na zajištění jejich respektu a práv.

Poskytnuté rozhovory nám umožnily hlouběji nahlédnout do myšlenek a pocitů obětí šikany a jejich zážitků. Domnívám se, že zvolení sběru dat pomocí polostrukturovaných rozhovorů bylo nejlepší variantou, jak vést následnou analýzu výzkumného šetření a jak se tomuto problému věnovat. Jelikož se jedná o velmi citlivé téma, myslím, že při volbě například dotazníkového šetření by se tazatel nedozvěděl tolik potřebných informací a neměli bychom možnost hlubšího prozkoumání sdělení učitelů.

Na druhou stranu by se dotazníkové šetření v budoucnu mohlo využít jako pilotní předvýzkum, pomocí kterého by bylo možné identifikovat jednotlivé znaky šikany na širším vzorku populace. Z hlediska budoucích výzkumů by bylo vhodné rozšiřovat teoretické i praktické poznatky k tomuto tématu – například pomocí výzkumů, kterých by se zúčastnilo větší množství respondentů napříč různými ročníky, ale i věky a pohlavím.

Vyhovovalo mi osobní setkání, kdy jsem mohla poznat paní učitelky, které byly ochotné být součástí mé práce. Důležitou zkoumanou složkou rozhovoru bylo i mé vlastní prožívání popisu situací, které jsem zažila během dotazování respondentek. U každého na mě působila atmosféra situace a do daného zážitku jsem se snažila vcítit. Bylo to velmi těžké a emotivní i pro mě, jako výzkumnici. V některých momentech během vzpomínání došlo až na pláč, kdy se respondentce vrátily bolavé myšlenky, které nešly uhlídat. Zároveň však bylo mou povinností jako výzkumnice snažit si udržet odstup a reflektovat získaná data. Jednalo se o velmi složitý úkol.

Mnoho účastníků, kteří by byli ochotni jít do rozhovoru jsem neměla, jedná se opravdu o citlivé téma pro všechny. Následné schůzky, kde byly rozhovory nahrávány a posléze přepsány probíhaly v rámci několika týdnů a byly velmi časově náročné. Během analýzy jsem v rozhovorech určila podstatné kategorie a znaky, které jsem následně uspořádala do výše uvedených kapitol v praktické části. Je nutné upozornit na skutečnost, že z důvodu malého výzkumného vzorku nelze výsledky zobecňovat. To jim však neubírá na důležitosti a validitě, kterou přináší charakter kvalitativního výzkumu.

V diskusi uvádím výsledky výzkumu, které jsou vztaženy k relevantní odborné literatuře.

Výzkumná otázka 1: Jaká je zkušenost učitelů, kteří zažili šikamu?

Z uvedených rozhovorů je velmi složité odhalit motivaci samotných agresorů, kteří šikanují učitele. Bylo by nutné provést rozhovory přímo s agresory a zjistit jejich motivaci. Rozhovory však poskytly odpověď na to, jaké situace vedou ke vzniku problémů a jaké zkušenosti spojené s negativními následky učitelé prožili. Ve většině případů se jednalo o osobní problém rodiče s pedagogem, o nepohodnutí či problémy v komunikaci jednotlivých účastníků. Rozhodujícím faktorem je i přístup a zachování si profesionálního přístupu ze strany školy, ale i rodiče, což se často nestává. Výsledky

můžeme porovnat s definicí konfliktu, kterou předkládá Herzog (2009), který bývá nabitý emocemi a je velmi složité ho korigovat. Příkladů takových konfliktních situací jsme mohli v rozhovorech nalézt velké množství.

Výzkumná otázka 2: Jaké obranné strategie v takových situacích využívali? (ať už vnější či vnitřní)

Z chování útočníků výzkum zjistil, že mají mnoho společného, a to společnou agresi spojenou s výbušností a vyléváním vzteku na druhého člověka. Poznatky můžeme porovnat s teoretickým zakotvením Kyriacou (2005), který uvádí tři typy šikany. V případě respondentek docházelo především ke slovním formě šikany. V některých případech však bylo možné identifikovat i neverbální formu – jako ostrakizaci a vyloučení z kolektivu, které zažívala R2. Z rozhovorů se zároveň ukázaly různorodé obranné strategie, které paní učitelky v situacích využívaly. R1 okamžitě vyřešila situaci s pomocí vedení školy. Podobná situace byla i u R3, kdy společně jako kolektiv zvolili možnost schůzky pro vyřešení situace. V opačném případě výzkum odhalil situace, kde vedení neposkytlo pomoc a R4 se začala bránit až s pomocí jiné osoby, která jí poskytla oporu skrz navrhnutí napsání petice. Z příběhu R2, kde si paní učitelka stála za svým názorem a byla pro potrestání viníků vyplynulo, že situaci vyřešila odchodem ze zaměstnání, jelikož jiné východisko ze situace, kde proti ní stáli nejen rodiče, ale i vedení, neshledala za vhodné v dané situaci.

Výzkumná otázka 3: Jaký vliv má poskytnutá podpora na učitele, který prochází šikanováním?

Zjistili jsme, že tato otázka úzce souvisí s výzkumnou otázkou č. 2 – především v otázce reakce útočníka na to, když se ukáže, že šikanovaný učitel není osamocen, ale stojí za ním jeho okolí. Z výzkumu vyplývá, že je velká potřeba poskytnutí pomoc od vedení školy. Pokud prostředí zaměstnání neposkytuje bezpečné zázemí, šikanovaný jedinec nemá jistotu, že má chráněná záda. Pokud šikanování probíhá ve škole ze strany vedení, je potřeba se dovolat spravedlnosti prostřednictvím jiných institucí, které by měl pedagog kontaktovat. Při konfliktech ze strany rodiče je lepší variantou vždy mít nějakého svědka. Člověk by v tento moment nikdy neměl být sám. Pokud se cítí ohrožen, je lepší mít nadvládu i v počtu členů během komunikace s rodičem.

Závěr

Šikana ve školním prostředí probíhá velmi často. Nejčastěji ovšem mezi dětmi, o čemž se publikují knihy, články a výzkumy. V případě šikany učitelů je publikací poměrně nedostatek, což je problém. Ráda bych, aby má práce sloužila jako poplašný signál pro všechny více se o problematice útoků ze strany rodičů mluvilo nahlas. Mnoho lidí ve společnosti si neuvědomuje, jak náročná profese učitelství je. Kolik překážek učitel musí zdolat na cestě svým povoláním a kolik protivníků musí porazit. Zažila jsem již od dětství poznámky na stranu učitelů, kteří si prý údajně s dětmi jen hrají a užívají si dlouhé prázdniny. Většinou to vychází z úst lidí, kteří s učitelstvím nemají žádné zkušenosti. A to jsem se rozhodla změnit. To byl důvod k napsání práce s tímto tématem s cílem dokázat a ukázat, že i učitelé mohou být hrdinové. Ale že jsou především lidé, kterým je nutno projevovat úctu a lidskost, jako každému jinému člověku.

Ráda bych, aby práce sloužila i jako pomocná ruka pro učitele, kteří si šikanou prochází a neví, jak postupovat. K tomu je určená kapitola s odkazy a telefonními čísly, kde může oběť hledat pomoc. Velký důraz dává teorie na poznatky ohledně definice šikany, jejich forem, prevence, diagnostiky a na uvědomění si toho, zda se opravdu jedná o šikanu. Informace, které jsou popisovány v teoretické části, slouží k prohloubení znalostí tohoto tématu.

Práce je již od začátku uvedení do tématu zaměřená na praktickou část, kde byl zpracován kvalitativní výzkum pomocí polostrukturovaných rozhovorů přímo s šikanovanými učitelkami. Právě tato pasáž by měla čtenáři otevřít oči a upozornit na probíhající výskyt šikany učitelů, která může mít dlouhodobé následky na psychickou a v některých případech i fyzickou stránku člověka. Jsou to například noční můry, syndrom vyhoření, nebo trauma probíhající ještě mnoho let poté. Šikana ovlivňuje jak fyzické, tak i psychické zdraví obětí a celkové fungování osobnosti.

Respondentky se svěřily s velmi citlivými informacemi, například škrcením, vulgárními urážkami, vyhrožování soudem a mnoha dalších. Zmíněna je i důležitost poskytnutí podpory jak od vedení, tak blízkých lidí. Vznikl velmi důležitý výzkum, který bych ráda použila jako výkřik do světa, že se jedná o opravdu častý a nebezpečný problém. Ráda bych prací apelovala na oběti šikany, které se místo bojování raději schovávají – jak je vidno, mnoho respondentek práce se rozhodlo bojovat, protože znaly

svá práva. Je důležité boj nevzdávat a ukázat svou sílu, které se agresor zalekne a ztratí odhodlání k dalším útokům. Má cenu se bránit pomocí všech prostředků, které jsou k dispozici. A má cenu být dobrým učitelem. Nikdo v tom není sám.

Seznam zdrojů

Tištěné zdroje

BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. Pedagogika (ISV). ISBN 80-86642-08-9.

ČAPEK, Robert. *Učitel a rodič: Spolupráce, třídní schůzka, komunikace*. Praha: Grada Publishing a.s., 2013. ISBN 978-80-247-4640-1.

ČECH, Tomáš. *Mobbing jako negativní fenomén v prostředí základních škol*. Brno: Masarykova univerzita ve spolupráci s MSD, 2011. ISBN 978-80-210-5448-6.

ČECH, Tomáš; ČAKIRPALOGLU, Simona Dobešová; KVINTOVÁ, Jana. Mobbing a jeho role ve vnímání klimatu školy učiteli. *Orbis Scholae*, 2019, 12.3: 109-126.

CŠÉMY, Ladislav, Olga STAROSTOVÁ, Tamara HRACHOVINOVÁ a Petr ČÁP. Agresivní chování ve škole, jak je vnímají pedagogové. *Psychologie pro praxi*. Praha: Karolinum, 2013, 48(3-4), 79-88. ISSN 1803-8670.

HERZOG, Rupert. *Násilí není řešení: prevence násilí a management konfliktu ve školách*. Plzeň: Fraus, 2009. Moderní pedagogika v teorii a praxi. ISBN 978-80-7238-850-9.

HUBER, Brigitte. *Psychický teror na pracovišti: mobbing*. Martin: Neografie, 1995. Rádce (Neografie). ISBN 80-85186-62-4.

JANOŠOVÁ, Pavlína; KOLLEROVÁ, Lenka; ZÁBRODSKÁ, Katerina. Školní šikana v současnosti – její definice a operacionalizace. *Československá psychologie*, 2014. 58(4), 368-377.

KLIMEŠOVÁ, Magdaléna; TŮMOVÁ, Anna. Šikana učitelů: názory vybraných aktérů na příčiny a možná řešení problému agrese se žáků základních škol vůči pedagogům. *E-pedagogium*, 2011, 20-36.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování: [cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách]*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.

- KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-123-1.
- KOSTÍKOVÁ, Jana; ČERMÁK, Ivo. Interpretativní fenomenologická analýza IN *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 9-43. ISBN 9788021063822.
- KOZEL, Roman. *Moderní marketingový výzkum*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-0966-X.
- KRESA, Jiří. Zastánce jako klíčový hráč v eliminaci šikany. *Pedagogická orientace*. Brno Sv. 29, Čís. 2, (2019): 129-148.
- KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.
- LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-65-2.
- MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže: 2., aktualizované a rozšířené vydání*. Praha: Grada Publishing a.s., 2015. ISBN 9788024723105.
- MÍČEK, Libor a Vladimír ZEMAN. *Učitel a stres*. 2. rozš. vyd. Opava: Vademecum, 1997. Věda do kapsy. ISBN 80-86041-25-5.
- PELCÁK, Stanislav. *Stres a syndrom vyhoření*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. ISBN 978-80-7435-576-9.
- RICHTEROVÁ, Magdalena., ZVÍROTSKÝ, Michal. *Příběh školní šikany: Učebnice pro pedagogické pracovníky*. 2022. Česko: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN: 978-80-246-4825-5.
- ŘEHULKOVÁ, Oliva; ŘEHULKA, Evžen. Psychohygienu u učitelů základních škol. *Pedagogická orientace*, 1993, 3.7: 44-47.
- ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9.
- SMETÁČKOVÁ, Irena; ŠTECH, Stanislav a kol. *Učitelské vyhoření*. Praha: Portál, 2020, 248 s. ISBN 978-80-262-1668-1.

SMITH, Jonathan; FLOWERS, Paul; LARKIN, Michael. *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research*. Sage, 2009.

ŠVAMBERK ŠAUEROVÁ, Markéta. *Techniky osobnostního rozvoje a duševní hygieny učitele*. Praha: Grada Publishing a.s., 2008. ISBN. 978-80-271-0470-3.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: Sbíрка zákonů České republiky.

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce. In: Sbíрка zákonů České republiky.

Elektronické zdroje

Bílý Kruh Bezpečí [online]. Copyright © [cit. 09.02.2023]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/pomoc-obetem/>

Brandýs nad Labem-Stará Boleslav: *Titulní stránka* [online]. Copyright © [cit. 09.02.2023]. Dostupné z: https://www.brandysko.cz/assets/File.ashx?id_org=904&id_dokumenty=21385

BŘEZINOVÁ, Kristina; RAKOUŠOVÁ, Alena. *Co je mobbing a bossing a jak se projevují? Zapojmevsechny.cz* [online]. 25.05. 2021 [cit. 2023-03-25]. Dostupný z WWW: <<https://zapojmevsechny.cz/clanek/detail/co-je-mobbing-a-bossing-a-jak-se-projevují>>.

Linka první psychické pomoci [online]. Copyright © 2018 [cit. 09.02.2023]. Dostupné z: <http://linkapsychickepomoci.cz/>

MARTÍNEK, Zdeněk. *Kdo jsou agresori a oběti v rámci šikany. Typologie agresorů a obětí*. Metodický portál: Články [online]. 16. 10. 2013, [cit. 2023-03-24]. Dostupný z WWW: <<https://clanky.rvp.cz/clanek/17907/KDO-JSOU-AGRESORI-A-OBETI-V-RAMCI-SIKANY-TYPOLOGIE-AGRESORU-A-OBETI.html>>. ISSN 1802-4785.

Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č.j. MSMT-21149/2016) (elektronická verze). Dostupný z WWW: < <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>>.

MŠMT ČR. *MŠMT ČR* [online]. Copyright ©2013 [cit. 12.03.2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/>

Najít pomoc je snadné | *Terapie.cz. Najít pomoc je snadné | Terapie.cz* [online]. Dostupné z: https://www.terapie.cz/?utm_source=DCM&utm_medium=web&utm_campaign=HP

Nenech to být (NNTB) Nejpoužívanější platforma na whistleblowing v ČR [online]. [cit. 2023-01-28]. Dostupné z: <https://www.nntb.cz/>

Nepanikař První pomoc při psychických potížích [online]. [cit. 2023-01-28]. Dostupné z: <https://nepanikar.eu/>

Poradna – Šikana – Minimalizace šikany. *Úvod – Šikana – Minimalizace šikany* [online]. Copyright © 2023 [cit. 09.02.2023]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/poradna>

Pražská linka důvěry [online]. [cit. 2023-01-28]. Dostupné z: <https://www.csspraha.cz/prazska-linka-duvery>

Psychiatrická nemocnice Bohnice – krizová pomoc. *Psychiatrická nemocnice Bohnice* [online]. Copyright © 2023 Psychiatrická nemocnice Bohnice [cit. 09.02.2023]. Dostupné z: <https://bohnice.cz/krizova-pomoc/>

Psychologická pomoc pedagogům i rodičům | *Zapojme všechny.cz. Zapojme všechny.cz* [online]. Dostupné z: <https://zapojmevsechny.cz/pomoc/>

Stop šikaně! [online]. [cit. 2023-01-28]. Dostupné z: <https://www.stop-sikane.cz/>

SVOBODOVÁ, Zuzana; ČÍŽKOVÁ, Kateřina. *Školní šikana očima ředitelů českých škol. Prohuman.sk* [online]. 30. 8. 2022, [cit. 2023-03-24]. Dostupný z WWW: <<https://www.prohuman.sk/pedagogika/skolni-sikana-ocima-reditelu-ceskych-skol>> ISSN 1338-1415.

Šikana - Policie České republiky. *Úvodní strana - Policie České republiky* [online]. Copyright © 2023 Policie ČR, všechna práva vyhrazena [cit. 19.03.2023]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-sikana.aspx>

Veřejný ochránce práv | *Ombudsman* [online]. Copyright © [cit. 07.02.2023].
Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/Letaky/Mediace.pdf>

PŘÍLOHY

Příloha A – Osnova rozhovoru

1. Jak dlouho pracujete ve školství?
2. Můžete mě seznámit s příběhem, který jste prožil/a?
3. Uvědomoval/a jste si ze začátku, že jste se stal/a obětí šikany? Pokud ano, jaké pocity to ve Vás vyvolalo? Pokud ne, jak a kdy k tomu uvědomění došlo?
4. Měl/a jste ponětí o šikaně učitelů již dříve? Znáte někoho dalšího, kdo zažil podobnou (nebo stejnou) situaci?
5. Co předcházelo celému incidentu a jak dlouho to probíhalo?
6. Jak se situace proměňovala s přibývajícimi útoky? Jak jste se cítil/a? Bránil/a jste se?
7. Jaké byly hlavní znaky útočníka? Jak se projevovalo jeho chování?
8. Proč myslíte, že si vybral právě Vás?
9. Jaké bylo chování žáka neboli dítěte rodiče, který šikanoval? Bylo jeho chování jiné, respektoval Vás jako autoritu?
10. Pokud srovnáte svůj běžný pracovní den ve škole před šikanou a svůj pracovní den po zažití šikany, co se změnilo ve Vašem pracovním životě a v motivaci vašeho zaměstnání?
11. Jaké následky to neslo do Vašeho osobního života?
12. Svěřila/a jste se někomu? Pokud ano, komu a proč? Pokud ne, proč?
13. Sděлил/a jste problém Vašemu vedení školy? Pokud ano, jaká byla reakce? Byla Vám poskytnuta pomoc?
14. Co byste doporučil/a lidem, kteří šikanou prochází, nebo se do stejné situace dostanou?